JEAN-FRANÇOIS LYOTARD

PAGAN EĞİTİMLER

Fransızcadan Çeviren: Atakan Karakış

MONOKL

Jean-François Lyotard

Pagan Eğitimler

Çağımızın en önemli düşünürlerinden olan Jean-François Lyotard (1924-1998) 1954 ile 1964 yılları arasında "Sosyalizm ya da Barbarlık" adlı Fransız radikal Marksist dergiye, ardından "İşçi Gücü" adlı başka bir dergiye düzenli yazılar yazdı. 1970'li yılların ortalarına kadar Marksist bir anlayış çerçevesinde gelişen söylemlerinin ardından *Économie Libidinale* [Libidinal Ekonomi] adlı yapıtıyla birlikte Marksizme ve Modernizme karşı eleştirel bir tutum aldı. 1987 yılında emekli olana kadar önce Paris Üniversitesi'nde, daha sonra ise Saint-Denis Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Fenomenoloji, yapısalcılık, Marksizm ve psikanaliz etkilerini taşıyarak ve sonraları bu etkilerden sıyrılarak kendine özgün bir yol çizdi. Çağdaşlarından farklılaşmasını sağlayan bir tür anlatı-adalet-etik teorisini dilbilim, büyük anlatının eleştirisi, mikro-anlatılar, zaman, uzay ve varlık kavramlarını katederek *Le Différend [Anlaşmazlık]* adlı başyapıtında ortaya koydu. Kıta felsefesi ile analitik felsefe (Wittgenstein) arasında yeni bağlar ortaya koyduğu da söylenebilir. Temel yapıtları şunlardır:

Dérive à partir de Marx et de Freud (1973); *Des dispositifs pulsionnels* (1973); *Économie Libidinale* (1974); *La Condition Postmoderne* (1979); *Au juste* avec Jean-Loup Thébaud (1979); *Le Différend* (1983); *Leçons sur l'Analytique du Sublime* (1991); *Misère de la philosophie* (2000).

MonoKL Yayınları

1- Ahmet Soysal
İlke Olarak Yaşam Üstüne Notlar ya da Mini-Etika

2- Jean-Luc Nancy
Demokrasinin Hakikati

3- Jean-François Lyotard
Pagan Eğitimler

HEPSÖZ

DAĞITMIŞLARIN BİR TOPLULUĞU
"Mono Kurgusuz Labirent"

YAZININ DOSTLUĞU
DOSTLUĞUN YAZISI

Düşüncede bir devrimin, devrimin yeni bir düşüncesinin etrafında tekilliklerin bir toplanışı. Eylemin gerçek düşüncenin sınırında baştan çıkarılışı ve bir o kadar da düşüncenin eylemeye yazgılanışı.

MonoKL Yayınları
Kazım Orbay Cd. Cumhuriyet Mh.
4/7 Şişli - İstanbul
e-posta@ editor@monokl.net
www.monokl.net

Jean-François Lyotard
Pagan Eğitimler
Yapıtın Özgün Adı: Instructions Païennes
© Editions Galilée, 1977
© Monokl Yayınları, 2011

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication, bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Etrangères de l'Ambassade de France en Turquie et de l'Institut Français d'Istanbul.

Çeviriye ve yayına katkı programı çerçevesinde yayımlanan bu yapıt, Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın, Türkiye'deki Fransa Büyükelçiliği'nin ve İstanbul Fransız Kültür Merkezi'nin desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

Birinci Basım: 2011 Ocak
Yayıma Hazırlayan: Volkan Çelebi
ISBN: 978-605-88256-2-8
Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Tunalı Copy Center
Baskı ve Cilt: Bayrak Matbaacılık
Davutpaşa Cd. No:14/2 Topkapı İstanbul

JEAN-FRANÇOIS LYOTARD

PAGAN EĞİTİMLER

Fransızcadan Çeviren: Atakan Karakış

MONOKL

Pagan Eğitimler

— Ama hiçbir şey anlamıyorum. Önce ülkemin gelecek seçimlerine bir ilgi duyuyor gibi gözüküyorsunuz, oysa gayet iyi biliyorum ki sağın ve solun anlatılarının birkaç virgül dışında, tıpkı iki-partili ülkelerdeki büyük partilerin anlatılarında olduğu gibi, birbirlerinin yerlerine geçebileceğini düşünüyorsunuz. Yakın zaman önce tam da siz değil miydiniz bana söyleyen: eğer az bir çoğunlukla sağ kazanırsa, biraz sosyal bir politika yapması gerektiğini; ve eğer [aynı koşullarda] sol kazanırsa da, sadece sağ ile birleşebileceğini? Üçüncü varsayıma, yani oyların önemli ölçüde sola doğru kayması duru-

muna gelirsek, bu şartlar altında iktidara gelen hükümetin karşılaşacağı zorluklardan da kesinlikle habersiz değilsiniz. Sermaye sahipleri, patronlar ve siyasi burjuva sınıfı, her biri ellerindeki araçlarla, ilk sosyal önlemlerin esenliği bir kez geride kalınca, "Ortak Program"ın (*Programme Commun*) uygulanmasına karşı bir saldırı yapmaktan geri kalmayacaklardır ve bu saldırı da, küresel ekonominin süregelen zorluklarında sağlam bir destek görecektir. Öyle ki, ya bu hükümet rakiplerinin bir bölümünün hoşnutluklarını elde etmek için teslim olacaktır, ki bu P.S.'in[1] elbette ki tasarısını beslediği bir stratejidir ya da ekonomik ve sosyal konularda sert önlemler alması gerekecektir, ki bunu yapmak da ellerinden gelmez. Çünkü bunu yapabilmeleri için P.C.'nin[2] sol içinde çoğunluğu oluşturması ve ayrıca işçilerin ve en küçük çalışanların tamamının, gözüpek sabırsızlığını hem toparlama hem de daha ileri götürme yetisini kendi içinde taşıması gerekecektir; fakat kendisi azınlıktır ve

[1] Parti Socialiste: Sosyalist Parti (ç.n).

[2] Parti Communiste: Komünist Parti (ç.n.).

sahip olduğu saldırı güçlerine gelince, siz de çok iyi bilirsiniz ki, Stalinci dönemden beri bu kapasiteler dünya dengesinin göz önüne alınmasından dolayı neredeyse hiçe indirgendiklerinden, sağın gözünü korkutabilecek ve yandaşlarım hiddetlendirecek büyük isimlerin kullanımının da resmi olarak yasaklandığı yerlerde bugün daha da beter duruma gelmişlerdir, söz gelişi: devrim, proletarya diktatörlüğü, enternasyonalizm, Sovyetler ve tutti quanti [ve tüm diğerleri]. Öyle ki size Komünist Parti'nin, hali hazırda zaten yapmadıysa, P.S.'i bir sağ koalisyon tarafından yenilgiye veya merkez sol bir çoğunluğa razı olmaya bırakarak hızlıca muhalefete geri dönmeyi tercih edeceğini öğretmeme gerek yok. Eğer çizdiğim tabloyu şaşırtıcı bulmuyorsanız, yüzde üçlük bir oynama payı ile iyi makineler gibi programlanmış organizasyonlardan bunun beklenmemesi gerektiğini söylerim size; ancak belki de kamunun daha az öngörülebilir olduğu ortaya çıkacaktır, eğer sermayenin ona çalışmada ve başka yerlerde oynattığı üretim-tüketim anlatısından bezip solun söz verdiği senaryoyu uygu-

lamaya koymamasından rahatsız olarak, olur ya, kendi hesabına şaşırtıcı bir dolu küçük hikâye anlatmaya ve oynamaya koyulursa. İlginç tek ihtimalin bu olacağı konusunda hemfikiriz sanırım, çünkü her köşeden programcılar tarafından öngörüsel olarak çözümlenmemiş, bir şeyin söylenmesi ve uygulanması şansının olacağı tek ihtimal bu olurdu. Seçimlere duyduğunuz ilgiyi harekete geçiren bu mu olmuştur acaba?

— Hayır, yine de çizdiğiniz tabloyu takdir ediyorum. Ama önce anlayışınızı aşan şu diğer şeyi söyleyin.

— Bu ülke en sıradan tasalara ve size az önce sunduklarım kadar vasat perspektiflere teslim edilmiş olduğu halde, adına "pagan eğitim"[3] dediğiniz şeye başlamayı uygun buluyorsunuz. Bu katlanılmaz biçimde seçkinci görünecektir, tabii eğer sadece anlamsız değilse.

— Ben pagan deyince, en azından, dinsiz an-

[3] *INSTRUCTIONS PAIENNES*: kitaba başlığını da veren bu kavramsal öbek, "Pagan Açıklamalar" ya da "Pagan Talimatlar" şeklinde de çevrilebilirdi. *Instructions*, kavramını hem anlamsal hem kavramsal olarak hem de metin için kullanımları gözetilerek "eğitimler" olarak çevirmeyi en uygun tercih olarak gördük [ed.n.].

lıyorum. Ve eğer kendimizi eğiteceksek: (*s'instruire*) [yani ben sizi değil], yine de adaleti istediğimizdendir. Dolayısıyla eğitici (*instructif*) anlatımın nesnesi şudur: dinsizlikteki adalet.

— Ama dinsizlik laik toplumlarımızda pek eskiden kazanılmış ve adalet de toplumların kendilerine sunabileceği programların en genel geçer olanı. Sloganınızı solcularınkinden veya liberal sağcılarınkinden ayıran şeyin ne olduğunu anlamıyorum.

— Liberaller epey dinsiz olabilirler ancak pek adil değillerdir, solcular ise adil/doğru olanı isterler ancak aşırı bir dindarlık pahasına. Oysa sizin küçük seçim savaşınızda yeni nokta, yarım asırdır ilk defa, ülkeniz entelektüellerinin çoğunun Marksist anlatıyı, düzeltilmiş olsa bile, anlatmaya ve doğrulamaya burun kıvırmaları, çünkü tam olarak uygulandığı her yerde ciddi ölçüde adaletsiz etkiler doğurduğunu düşünüyorlar. Ve ben de kendi payıma bu nedene şunu eklemek istiyorum: doğurduğu adaletsizlik tam da çağrı yaptığı ve gereksindiği dindarlıktan ileri geliyor.

— Filozof dedikleri şu bir avuç yeni adamın Marksizm-karşıtı bağırış çağırışlarını onaylıyor musunuz yoksa? Mantıklı değilsiniz.

— Neredeyse hiçbir dediklerini onaylamıyorum, ki söyledikleri genelde onur kırıcı bir bönlükte. Yaptıkları ve yol açtıkları şamata hayra alamet değilse bile sizin aydınlar sınıfınızın [entelijensiyanızın] Marksist tarih ve politika anlatısından artık etkilenmediğini gösteriyor bence (çünkü onlar, adaletsizliğin hatta felaketin, bunların sonuçlarıyla birlikte bütün derslerini hesaba katmaya karar vermiştir).

— Yani sonuçta, Clavel & Cie[4] olayında semptoma değer veriyor ve içeriği hafife alıyorsunuz öyle mi? Ancak semptomun kendisi de bir pazarlama işleminden kaynaklanan bir tarz olgusundan başka bir şey değil.

— Bu son dediğiniz yadsınamaz, ancak buna

[4] Bir avuç yeni filozof ve Clavel & Cie [Clavel Şirketi anlamında "Clavel ve Ortakları"] ile anlatılmak istenen, özellikle Bernard-Henry Lévy'nin 1970'lerde Maoculuktan uzaklaştıktan sonra can vermeye çalıştığı akıma üye olan, aralarında Jean-Paul Dollé, André Glucksmann, Jean-Marie Benoist, Gilles Susong, Christian Jambert ve Guy Lardreau gibi isimlerin ve onlardan biraz ayrı dursa da ünlü yazar Philippe Sollers olduğu "yeni filozoflar" grubu. (ç.n.)

çok kızmaya da değmez (ve [hem zaten] ne adına?). Bu sadece ticari ve o zamana kadar akademik ve politik ekollerin nazik tonu içinde piyasadan korunmuş olan söylem türleri üstünde arsızca etki gösteren bir iktidar mekanizması olarak incelenmeye değer. Ama televizyon için, uzmanlaşmış bir dergiye duyduğum saygıdan daha azını veya daha fazlasını duymuyorum; akademik kürsü için, süpermarkete dönüşmüş "kitapçılar" tarafından organize edilen yuvarlak masa toplantılarına duyduğumdan daha azını veya daha fazlasını duymadığım gibi. İllaki dile getirmek gerekiyorsa, bunun, biçimlerin değil de, sadece söylenenin göz önünde bulundurularak yapılması gerekiyor. Ya da söylenen, burada olduğu gibi biçimleri de beraberinde getirdiği için [böyle yapılması gerekiyor]. Ama o zaman da bunu göstermek gerekir. Sanayi devriminden beri [ticari] mal görünümü altında çok güzel şeyler geldi bize, neden fikirler de gelmesin? Bu fikirler aptalcadır ancak inanıyor musunuz ki Merleau-Ponty'nin veya Levi-Strauss'un, hiç de aptalca olmayan fikirleri, tüm pazarlamadan arınmışlardı? Ve

hayatının 15 yılını tanınmamış ama yine de doğruları söyleyen avangard bir derginin gelişimine, yazımına, yayımına ve dağıtımına adamanın böbürlenecek hiçbir yanı yoktur. Bunu seviyorsak eğer, bu bir mizaç meselesidir. Ne kadar karanlıksa o kadar doğrudur ilkesi yanlıştır. Tanınmamışlıkta/Gizlilikte *(incognito)*, gün ışığında olduğundan daha az yerleşik düşünce yoktur.

— Peki ya moda?

— Bunun bu durumda uygun bir kategori olduğuna inanıyor musunuz? En iyisi de en beteri de moda olabileceği gibi olmayabilir de. Sokrates ve Protagoras, başarılarını gülünç bir hayranlığa bağlayan Aristophanes'in hedefi olmuşlardır. Ülkenizin entelektüel tarihi güncel örnek ve karşı-örneklerle dolup taşıyor. Eğer modalara çatıyorsanız, bunun nedeni, önemli olanın her zaman ve tanımı itibariyle kamunun gözünden kaçtığına, büyük düşüncelerin, gelenekler içinde olmadığı zaman sadece karanlıkta üretilebileceğine inanmanızdır; kapris anlarının karşısına, acı çeken aklın bir Odysseia'sını koyuyorsunuz. Bu parçalara ayırma

eylemi *(découpage)*, tarihte doğru Tutku'su için sürüp giden bir dindarlığın sonucu. Ama günümüzün moda dalgalarında, her şey geçer, en iyi de nefret edilesi olan da. Tek yargıç, bu konuda verilecek yargıdır, ister gösterişsiz ister parlak olsun, görünüşlerdeki hiçbir işaret ona rehberlik edemez. Dolayısıyla düşünürlerimizi içler acısı olarak yargılayabiliriz ancak bu yüzden ünlü olduklarını da ileri süremeyiz.

— Ama onlar kendilerini sağ bir harekâta teslim ediyorlar.

— Bu, kendisini kollamayı bıraktıklarında [onlar için] solun her zaman söylediği şeydir. Ve bu savın kendine özgü tarafı da her zaman tersine çevrilebilir olması. Onlarla sağ arasında temaslar var mı bilmiyorum, ama bir yandan komünistlerin, diğer yandan da faşistlerin bu tarz motifleri Daniel Cohn-Bendit'ye[5] karşı

[5] Daniel Marc Cohn-Bendit (1945): Fransa ve Almanya'da etkin olan Alman politikacı. Fransa'daki Mayıs 68 olaylarında öğrenci lideriydi. Bu zaman boyunca politik görüşleri ve saç rengi yüzünden Kızıl Dany (Dany le Rouge) lakabıyla anıldı. Şu sıra Avrupalı Yeşiller-Avrupa Serbest İttifakı (European Greens–European Free Alliance) grubunun eş başkanıdır. Ekoloji için yürüttüğü yeni mücadeleden dolayı Yeşil Dany (Dany le Vert) lakabı takılmıştır (ç.n.).

kullandıklarını biliyorum, birileri onun P.R.G.'ye[6], diğerleri ise Doğu-Alman siyasi polisine imza attığını ileri sürerler. Bunun, Mayıs 68'i anlamak söz konusu olduğu zaman yararsız olduğu konusunda benimle uyuşursunuz herhalde. Evet, Mayıs 68'te değiliz kuşkusuz, ancak Fransız entelektüelleri ile Marksizm arasındaki mevcut uyuşmazlıkta elbette bu küçük komplolarla ölçüştürülemez [aynı kefeye konamayan (*incommensurable*)] bir şey var.

— Sonuçta bu ekibe karşı pek az itirazınız var.

— Entelektüel solunuzda soru konusu edilen şeyi resmetmeye çok elverişli bir örnek sağlayacaklar bana.

— Nedir o?

— İktidar.

— Aslında yaptıkları tek şey iktidara çatmak ve ona uygun olan her şeyden yakınmak.

— Bu onların anlattıklarının aşağı yukarı tüm

[6] Parti Radical de Gauche: Radikal Sol Parti (ç.n.).

içeriğini oluşturuyor. Ama anlatılarının pragmatiğinde, örnek bir iktidar mekanizmasının minyatürünü buluruz.

— Anlatılarının neyinde?

— Pragmatiğinde. Bu, anlatan ile sözünü ettiği, anlatan ile onu dinleyen ve dinleyen ve ile anlatanın sözünü ettiği hikâye arasındaki çok karmaşık bağların tümünü ifade eden bir sözcük.

— Bunun iktidarla ve adamlarımızla olan bağını göremiyorum.

— Göreceksiniz, ama izin verin biraz gösterişli bir şekilde başlayayım. Unutmayın ki şu anda konuşan ve genel olarak kendisini ben (*moi*) sözcüğüyle belirten/adlandıran, yani şu durumda sizinle konuşan ben, dikkatinizi halihazırdaki birkaç küçük siyaset ve tarih konusuna yönelterek, size sadece bir öykü anlatacağım ve benim küçük anlatımı gözler önüne sereceğim. Şimdilik sizden ön eğitim/açıklama (*instruction préalable*) olarak, *benim* anlatımın, bir başka anlatıdan daha doğru olup olmadığını sor-

gulamamanızı ama daha ziyade böyle bir anlatının var olduğunu; onun, zayıf ya da güçlü biçimde, ki bu konuda yargıda bulunacak olan ben değilim, herkeste bulunan, neredeyse karşı konmaz bir anlatma gücünden (*puissance*) kaynaklandığını; ve her koşulda, eğer arzu ederseniz, sizi de benimle aynı tarih ve siyaset konularında benimkinden farklı bir öykü anlatmak için özgür bıraktığını göz önünde tutmanızı rica edeceğim.

— Ne demek istiyorsunuz? İkna olmuş bir eğitmen olmadığınızı mı? Öyleyse eğitimleriniz de ikna edici olmayacaklardır, işte o kadar.

— Hayır, söyleyeceğime bilgiç bir anlatı statüsü vermeyeceğim demek istiyorum.

— Anlatınızı yanlış mı buluyorsunuz?

— Onu doğru olarak verebilir, onu bu şekilde savunabiliriz ama beni ilgilendiren bu değil; anlatım tarih hakkında burada yapacağımdan daha ileri götürülmesi gereken bir fikir (*idée*) içeriyor. Anlatım, benim ağzımdan anlatılmakta olan evrensel tarih (*histoire*) de-

ğil. Ve işi dünyaya kaybolmuş anlamını yeniden hatırlatarak onu kurtarmak olan teorisyenlik mesleğine de kalkıştığımı iddia etmiyorum. Alın, başka türlü söyleyelim ve bu da bir başka eğitim (*instruction*) olabilir: benim anlatım da tüm anlatılar gibi diğer anlatılara gönderimde bulunuyor. Daima: onların .... dediğini söylüyorum. Onların sözünü ettiği de, diegesis[7] [anlatı evreni] ...

— Diegesis [anlatı evreni] mi?

— Sözü geçen anlatının (*récit*) göndermesi, mevcut anlatısal (*narratif*) iletinin sözcüklerin "dışında" sahneye koyduğu hikâyedir. Pekâlâ, şunu unutmayın ki benim anlatımın diegesis'i [anlatı evreni], ve tabii sizinki de, hiçbir zaman olaylardan veya ham olgulardan oluşmaz, bunlar her zaman bizim anlatımızın göndermede bulunduğu başka anlatılar tarafından bize getirilmiştir.

[7] *Diégèse* [Yunanca διήγησις *(diêgêsis)*] isminin iki kabülü vardır : a) Anlatılama/Öyküleme (*narration*) düzeneklerinde, diegesis şeyleri anlatma olgusudur ve şeyleri göstermekten ibaret olan mimesis ilkesine karşıttır. b) Bir eserin evreni, yapıtın sözünü ettiği ve bir kısmını temsil ettiği dünyadır (ç.n.).

— Ne! Komün, Kronşdat[8], 56'da Budapeşte[9], bunlar da [mı] hikâye! Peki ya ölüler?

— Ölüler, canlılar onların ölümlerini anlatılarına kaydetmedikleri sürece ölmüş değillerdir. Ölüm arşiv konusudur. Anlatıldığımız ve artık sadece bir anlatılan [şey]/bir öykü (*narré*) olduğumuz zaman ölmüşüzdür. Ve arşivlere, en suya sabuna dokunmayan belgeler de dâhil olmak üzere, arzu edilen tüm genişliği vermemiz isteniyor.

[8] Kronştad Ayaklanması, Sovyet denizcilerinin ve askerlerinin Petriçenko önderliğinde Bolşevik iktidarına karşı başkaldırısıdır. Mart 1921'de başlayan ayaklanma başarısız olacak ve kanlı bir şekilde bastırılacaktır. İsyan, Finlandiya körfezindeki Rus Baltık Deniz Filosu'nun üssü olan Kronştad'ta patlak vermiştir. Bolşevik hükümet Kronstadt'a 7 Mart 1921 günü saldırıya geçmiştir. 17 Mart günü, bir tarafta Paris Komünü kutlamaları yapılırken, öte yanda Kızılordu kuvvetleri şehre girmiştir. İsyan kanlı bir şekilde bastırılmış olsa da, sonuçları Lenin üzerinde sarsıcı bir etki bırakmıştır. Beklenen dünya devriminin yakın olmadığını anlayan Lenin iç savaşı kazandıran ancak karşılığında büyük bedeller ödenen Savaş Komünizmi politikası yerine NEP politikalarını geçirmiştir (ç.n.).

[9] Budapeşte Ayaklanması, Macar Milli Ayaklanması ya da Devrimi olarak anılmaktadır. Macar Milli Ayaklanmasının giderek yayılması ve önlenememesi üzerine doğu bloğunda çatlak istemeyen SSCB yüzlerce tank ile 4 Kasım 1956'da Macaristan'ın başkenti Budapeşte'ye girmiştir. İsyanı bastırmak için aşırı güç kullanılmış, kanlı olaylar yaşanmıştır. Bu kanlı müdahale ile Macar Milli ayaklanması bitirilmiştir. Fakat 1956 Macar Devrimi binlerce işçinin ölmesiyle yenilgiye uğratılmış olmasına rağmen, dünya işçi sınıfına hem gösterdiği direnişle hem de yarattığı konseylerle büyük bir tarihsel esin kaynağı olmuştur (ç.n.).

— Peki, o ölüleri öldüren havan topu mermileri de mi anlatı?

— Bundan başka bir şey değiller, ve eğer bana hayır derseniz, bu size göre öyle olduğundandır, bana bir anlatı çıkarırsınız, veya birkaç tane.

— Ama fizikçi...

— Bana çeliğin öyküsünü anlatır, iktisatçı silah fabrikalarınınkini, nişancı atışbilimininkini. Mermiler konuşmaz, ama onları hazırlayan ve yorumlayan, anlatıların göndermeleridir ve ayrıca bu anlatılar da, ikna etmeye baş koymuş anlatıcılar tarafından zor kanan alıcılara (*destinataire*) zerk edilen ikna etmeye yönelik bir tamamlayıcıdır.

— 10.000 metre koşucusu veya bir köprü altından mühimmatıyla kaçan direnişçi, bu eylem içindeki bedenler, bir şeyler mi anlatıyor diyorsunuz?

— Diyorum ki bunlar kendi kendilerine anlattıkları veya onlara anlatılan senaryoları oynuyorlar. Anlatının duyulduğu anlatılan-kişi (*narrataire*) makamı

(*instance*)[10] ile anlatının oynandığı anlatılan-şey (*narré*) makamı arasında[11] hiç bitmeyen gel-gitlerle çalkalanırlar. Dilerseniz şöyle de diyebiliriz; anlatıları icra ederler/gerçekleştirirler (*exécuter*). Kendilerini mermilere, olaylara dönüştürürler, söylenenin, söylenmişin veya

[10] *Instance* kavramı "merci, mevki ve yetke" gibi anlamları da kapsayacak şekilde "makam" olarak karşılanmıştır. Anlatısal pragmatik bağlamında farklı konumlara gönderimde bulunmaktadır [ed.n.].

[11] Bu cümle metinde daha sonra sık sık karşılaşılacak önemli bazı kavramlar içermektedir. Sözü edilen şeyi anlaşılır kılmak ve kavram karmaşıklığını engellemek için, bu kavramlara dair bazı çeviri tercihlerinin verilmesinin yeridir. Anlatı (*récit*) temel olarak özel niteliklere sahip [anlatıda doldurulan "yer", "durum", "görev" bakımından], anlatıcı, anlatılan kişi, anlatılan şey gibi bazı makamlardan (*instance*) oluşur. Bunların ilki, anlatıyı ya da öyküyü (*narré* ya da *histoire*) anlatan, anlatıcı ya da anlatan kişidir (*narrateur*). İkincisi anlatının hedeflediği (*destiner*) [ve okuyucu (*lecteur*) ile dinleyiciden/muhataptan (*interlocuteur*) farklı olarak] anlatılan kişidir (*narrataire*). Öykünün anlatıldığı bu kişi; anlatıcının anlatısını ulaştırdığı kişiye dair oluşturduğu imgeye uyan kurgusal bir varlıktır, böylece okuyucudan ayrılır. [Kendisine hikâye] anlatılan [kişi], anlatıcının diline hâkimdir, yanılmaz bir belleği vardır, ama anlatının karakterlerini önceden bilmez, eylemlerinin değerini tek başına yorumlayamaz, anlatıcının müdahalelerine ihtiyaç duyar. Onun varlığı anlatıcı ile okuyucu arasında bir bağlantı kurar ve anlatılamanın/öykülemenin (*narration*) çerçevesini belirler, anlatıcıyı vasıflandırmaya hizmet eder ve anlatı temalarını bağlantılandırarak anlatının gelişimini ve ilerlemesini sağlar. Bu açıklamalar ışığında toparlarsak metin boyunca kavramlar şu şekilde karşılanacaktır: *Raconter*: Anlatmak; *Narrer:* Anlatmak/Öykülemek; *Narrateur*: Anlatan/Anlatıcı; *Narrataire*: Anlatılan [kişi]; *Destinataire*: Alıcı/Muhatap; *Narré*: Anlatılan [şey]/öykü, *Histoire*: Hikâye; *Narration*: Anlatılama/Öyküleme; *Narratif*: Anlatısal; *Récit*: Anlatı (ç.n.).

söylenecek olanın göndermesine göre konumlarlar. Ve bu anlatıların doğruluğunu ortaya çıkardıkları için en iyi anlatılar olduklarına tanık olurlar.

— Ama bu anlatmakla aynı şey değildir ki.

— Hayır, anlatma eylemi başka bir makamda yapılır, anlatıcının makamında. Ama anlatılmak (ya da anlatılmış olmak, ya da anlatılmak zorunda olmak) kabul edersiniz ki anlatılanın makamından dolayı anlatıların yetisine de aittir. Fakat lütfen, benim anlatmak istediğim noktalara gelelim. İki taneler ve en basitleriler. İlki, söylediğimiz gibi, ve az önce çizdiğiniz tablo bunun bir doğrulanışıydı, artık ülkenizde Marksist anlatıyı doğrulamak için eskiye göre çok daha az entelektüel olduğudur. Çok uzun zaman geçmedi, aralarından çoğu tarih, siyaset ve toplum hakkında söyleyecek bir şeyleri olduğu zaman, bu anlatının malzemesini veya biçimini anlatıcılarından ödünç alırlardı: Marx ve marxides[12]; kendilerine anlattıkları kişilerden: yani işçilerden; ya

[12] Başını Bakunin'in çektiği otorite karşıtı görüş sahiplerinin Marksistleri alaya almak için uydurdukları kelimelerden biri (ç.n.)

da anlattıkları şeylerden, yani hem marxide hem de işçi olan kahramanlardan.

— Bu daha ziyade bir devam etme güçlüğü. Marksist solun anlattığı hikâyenin iyi amacı/sonu (*bonne fin*) neydi? Adaletsizliklerin ortadan kaldırılması. Oysa, bu senaryonun hükümetler tarafından inatla uygulamaya konduğu, milyonlarca insan tarafından resmi olarak uygulandığı ülkelerden neler duyuyoruz? Daha yeni Soljenitsin'in kitapları tarafından ve ayrı görüşteki ayaklanmacılar (ayrılıkçılar-*dissident*) ve gezginler tarafından getirilmiş uygun olmayan binlerce küçük anlatı. İlk inançsızların (*incédules*) şu eski anlatılarını yeniden canlandırıyorlar, Suvarin'in, Serge'in, Ciliga'nın, Rousset'nin, Scholmer'in Stalinci anlatının yadsınamaz bir şekilde yankılandığı zaman duyulamayan anlatıları. Sonunda kendilerine kulak ve dil verenlerin bu başka hikâyeleri dinlemelerine ve anlatmalarına izin veriyorlar, bu isimsiz hikâyelerse anlatıcıları tarafından yaratıldıkları aynı zamanda oynanmışlardı, 68'de Prag'da, 56'da Budapeşte'de, 57'de Çin'de, 53'te Berlin

ve Poznan'da. Belki bu yeni dinleyici kitlesi, biraz da nakaratlara alışmış kulaklar için söylenen ve 1919-1921'de Ukrayna'da ve 1921'de Kronşdat'ta uygulanmış bu anlatıları bundan böyle ayırt etmeyi bile başarabilir. Artık, bu anlatıları başka anlatılara dönüştürecek alıcılar bulduklarına göre, başkentinizi kaplayan bu anlatısal malzeme bulutlarının sonu gelmez.

— Peki, bunlar neler diyorlar?

— Benim gibi siz de biliyorsunuz, bu sayısız tanıklıkları alıntılıyorlar, uzun süre tekelinde boğulduklarını büyük Marksist anlatıyla karşı karşıya getiriyorlar ve bundan da şu karanlık çelişkiye varıyorlar: büyük anlatının kendisine ait üstünlüğü sadece kendi alıcılarının da, işçilerin de, anlatıdan yoksun kılınmış kahramanlar olması şartıyla edinebilirdi; ve ayrıca meta-anlatı [öteanlatı/*métarécit*] ustalarının, yani rolleri komünist iktidar tarafından anlatılan hikâyeyi doğrulamak olan entelektüellerin, bu hikâyenin yücelttiği ve onun dilsiz göndermesinden daha fazlası olmayan entelektüellerin ağzını tıkamak için iyi nedenler (*raisons*) bulmaları ve hatta Aklı (*Raison*) icat etmeleri şartıyla.

— Ve bu tıkacın bunca ağza uygulandığında uzun süre dayanamayacağı sonucuna vardılar.

— Bunu söyleyemeyiz çünkü uzun süre dayandı ve hâlâ dayanıyor. Ama gelin konumuza dönün: entelektüellerin sol ile uyuşmazlığı *(discorde)* neye dayanıyor? Halen zayıf olsa da, hüküm sürmesi gereken ülkelerden gelen binlerce küçük hikâye tarafından erozyona uğratılan kanonik anlatıya. Lefort da tamı tamına, *Gulag Archipelago*'nun[13] başarısını bir edebiyat yapıtı olmasına dayandırıyordu. Bu etki; neredeyse sadece sahnelerden ve tablolardan oluştuğu için, kitabın, elbette bu sahne ve tabloların sayısı kadar –anlatının gücü olan- kendilerine özgü gücü sayesinde de, okuyucunun anlatısal hayal gücünü tetiklemesinden ve bu hayal gücünü Soljenetsin'in kahramanlarında işleyenle işbirliğine sokmasından ileri gelir. Meydana gelen şey, bu kahramanların isimleriyle bir özdeşleşme değil, bu isimleri unuturuz zaten, ama, her ne kadar bu buluşlar kesinlikle yasak olsa da, kah-

[13] Nobel ödüllü Rus yazar Alexandre Soljenetsin'in Sovyet toplama kamplarında yaşadığı tecrübeleri anlattığı üç ciltlik dev eseri, *Gulag Takımadaları*, Nebioğlu Yayınları, 1974, çev. Selim Taygan (ç.n.).

ramanların başvurmuş olduğu küçük senaryoların ve çabuk senografi (*scénographie*) icadı sayesinde, onlarla kurulan bir sürekliliktir.

— Ama her senaryo ve senografi buluşu kendinde iyi değildir...

— Buluş her koşulda tam da gözünün ölümüne korkutulduğu yer ve anda ortaya çıktığı zaman böyle görünür.

— Şu anda entelektüellerimizin tutuklanmış ve başkaldırmış olanın anlatılarına neden komiserinkilerden daha fazla inanma eğiliminde olduklarını bana söyler misiniz? Oysa uzun süre boyunca tam tersi olmuştu?

— Komiserlerin kendilerinin anlatılarını ya hiç duymuyorlardı ya da pek az duyuyorlardı; duydukları sadece teorisyenlerin aklamaları, yani öte-anlatılardı. Eğer öte-anlatılar önemlerinden kaybettilerse, bunda sizin de bildiğiniz genel nedenler vardır: özellikle Pekin'in Moskova'dan kopmasından sonra, mühürlenmiş Marksist anlatıların çoğalması; dünyamn birinci

gücünün Vietnam'daki başarısızlığından sonraki siyasi alçalışı; bazı Üçüncü Ülke rejimlerinin enerji ve ham madde krizinden yararlanarak ekonomik bakımdan kalkınması; ilerlemenin dünyayı sonu bir yere varmayan bir hurdalığa dönüştürdüğünün keşfedilmesi; bilimsel işleyişlerin açıkça yapay karakteri, tüm bunlar karıştığında büyüklerin manicilik mengenesini kırar ve rakibin ekmeğine yağ sürdüğü bahanesiyle burada veya orada boğulmaksızın sakıncalı anlatıların dolaşmasına izin verir. Bugün her biri için rakip bolluğu vardır ve düşmanlarımızı rahatsız eden anlatıların dost anlatılar olduğu da pek doğru değildir.

— Peki ya daha az genel olan nedenleriniz?

— Mayıs 68'de, entelektüelleriniz sosyalist, Fransız komünist, Troçkist, Maoist olabilirlerdi, eğer çok budala olmasalardı; ülkenizde o zaman olup bitenlerden kendilerini sakınmak zorunda olsalar da, onları duymakta geri kalmazlardı: o sözünü ettiğimiz aynı erozyon: kimseden izin almadan hikâyeler anlatmaya,

dinlemeye ve oynamaya koyulan binlerce meçhul anlatıcı, anlatılan kişi[/dinleyici]; ve aktör/oyuncu. Filozoflarınızdan bazıları o zamanlar eski-Marksist zırvalıklar yazmış olabilirler, hatta şu anda bile bu hareketi aşağılamaya devam edebilirler, ancak bugün eğer dilleri biraz daha az paslı ve kulakları daha az tıkalıysa, bunu bu anlatısal patlamaya borçlulardır.

— Ama bakın, siz de söylediniz, onların bugün keşfettiği şeyi, biz kırk yıldır biliyor ve otuz yıldır da söylüyoruz!

— Kuşkusuz, ancak bilmek bir şeydir, hayal etmek ve ettirmek başka bir şey. Hiçbir şey bana; zaten bunu yapmaya da her zaman yetkileri olmayan eskilerin, suç ortağı gençlerin söylediklerinin karşısına çıkardığı tarih derslerinden ve üstünlük sıfatlarından daha üzücü gelmiyor. Tarih kesinlikle ilk olmuş olmanın önem arz ettiği bir yarış değildir. Ama özverili hizmetlere yapılan bu budalaca itirazlar içinde, hepsi arasında hastalıklı bir tutku olan, aşırılmış (*pille*) yazar hıncından bahsetmiyorum. Soru hiçbir şekilde bu içerikte değildir: anlatı-

larımıza gönderme hizmeti gören zayıf veya güçlü belirtilerden yola çıkarak, dünyada, komünist bürokrasiden oldukça kökten bir eleştiri çıkaracak altmış kişiydik. Poznan'daki işçilerden bahsediyorduk, Budapeşte'deki konseylerden, Çin'deki ayrı görüşteki ayaklanmacılardan, ama istisnalar hariç, anlatıcılar bizzat bizdik ve kendimiz olmayan anlatılan kişiler (*narrataire*) arıyorduk. Bizim bulunduğumuz, bir teorisyen konumuydu. Seçeneğimiz yoktu, Poznan'dan, Budapeşte'den ve Pekin'den yayılan anlatılar neredeyse tüm çağdaşlarımız için duyulmazdılar ve dolayısıyla bizzat bizim bu anlatılardan çıkardığımız anlatılar neredeyse dinleyicisiz kaldılar. Ülkenizde ve üç dört ülkede daha, anlatmanın onurunu kurtardık diyelim. Ama bugün oradan gelen hikâyelerin korunması ve dinleyici kitlesine erişmesi için teorik türe çevirisinin yapılması gerekmiyor. Kahramanları çoğu zaman onların kendi anlatıcıları, veya anlatıcılar zaten kahramanlarla çok yakın olmuşlar. Anlatıların hem yakın hem sonsuz gücü böyle özgürleşmiş olduğunda, bunu yayanları sefil bulsak bile nasıl mızmızlanabiliriz ki? Ve

onların uyarlamalarının bir hiç olduğunu düşünsek bile, tümüyle başka şartlar altında yirmi yılımızı verdiğimiz uyarlamayı bilgince hatırlatmak yerine ondan bir başka uyarlama üretiyoruz! Çünkü benim görüşüme göre teorilerin kendileri de birer anlatıdırlar, ama gizlenmiş (anlatıdırlar); onların tümzamansallık (*omnitemporalité*) iddiası tarafından yanıltılmamak gerekir; zamanında bir anlatılama/öyküleme yapmış olmanın övüncü, bu anlatılama sarsılmaz sistemin simgesi olsa bile, sizi şimdi yeniden başlama görevinden kurtarmaz ve tutarlı ve değişmez olmak için, yani hep kendi kendine eşit kalmak için neden yoktur, ancak başkalarının yaptıklarında ve söylediklerinde edimsel olarak duyduğumuzu sandığımız anlatma gücüne denk olma isteğimizde haklıyızdır. Bu görüş, fark ettiğiniz üzere, benim ön eğitimime/açıklamama (*instruction préalable*) kolayca uyar.

— Peki, incelediğimiz durumdan tam olarak hangi eğitimi/açıklamayı (*instruction*) çıkarıyorsunuz?

— Politika konusunda dinsizlik eğitimini. Sıradan bir örnek: dört ay önce, on memleketlinizden ye-

disi veya sekizi solun seçimleri kazanacağını, ama altısı da bunun yazgılarında hiçbir şey değiştirmeyeceğini düşünüyordu. Devlete yürekten inanan bir ülkede bu hayranlık uyandırıcı bir şey. En sonunda siyasi figürlerinize İtalyan ve İngiliz komşularınız kadar saygısız olacaksınız. Batı bağlamında kamuoyunun bu hali bana komünist imparatorluklarda büyük anlatının geçirdiği erozyonla uğradığı aşınmayla uyumlu görünüyor. Clavel topluluğunun bazı üyelerine kadar birçok sol politikacı bu hali büyünün bozulmasına (*désenchentement*) ve bunalıma (*dépression*) bağlıyor. Önemli bir anlatıya inanma ihtiyaçlarında duydukları hayal kırıklığının saf bir izdüşümü. Eğer beni de, anlatılama halleri olan bu kamuoyu halleri üzerine bir şey anlatmaya iterseniz, daha çok, sakıncalı küçük anlatıların çoğalmasının aslında kötüye işaret olmadığını söylerim.

— Oldukça iyimsersiniz. Kamplardan gelenlerin bize getirdikleri korkunçluğu düşünün.

— Bundan söz etmeye cesaret edemem, biz buralarda bununla ölçüşebilmek için fazla mutluyuz. Bu

zulüm telafi edilemezmiş gibi görünüyor çünkü anlatısal gücün inatla harap edilmesinden ibaret. Parti-devlet ara vermeden özgür vatandaşları kendi senaryosundan başka hiçbir şeyi anlatmamaya, dinlememeye ve oynamamaya zorluyor. Bu senaryo değişebilir. Önemli olan zorlaması, neye zorladığının önemi yok. Bu bir anlamlanma (*signification*) veya yorum (*interprétation*) işi değil, ama bir anlatısal pragmatik işi.

— Yani?

— Bu rejimlerin vatandaşı olarak, onlara ait olan anlatının hem sorumlu ortak yazarı, hem imtiyazlı dinleyicisi, hem de size düşen bölümlerinin (*épisode*) eksiksiz uygulayıcısı olarak geçiyorsunuz. Dolayısıyla aynı anda ana-anlatının üç makamı ile görevlendiriliyorsunuz, üstelik yaşamınızın tüm ayrıntılarında. Anlatıcı, dinleyici veya oyuncu olarak hayal gücünüze tamamıyla engel olunuyor. Eğer bu ödevlerin birini yerine getirmezseniz, tüm niteliklerinizi kaybediyorsunuz. Ve bu kaçınılmazdır, çünkü anlatının kendisinin anlamlanması (*signification*), yani söylenmesi, duyulması veya

yapılması gerekenler sizin elinizde değildir, ne de bilginizin erişimindedir. Bir uygulama hatası, bir dinleme yanlışı, bir anlatı sürçmesi ve işte tutsaksınız. Burada artık senaryoyu tekrar etmenizi, onu yerine getirmenizi istemezler, ne de onu duymanızı isterler; sizi senaryo dışı bırakırlar, sahne dışı, tiyatro dışı bırakırlar, kulisler dâhil. Anlatı yasaklısınızdır. İşte harap etme bu şekildedir.

— Oysa bu işlemiyor çünkü hakkında şöyle dendiğini duyduk: anlatılar Parti-devlet'in dışında dolaşıyor; kendimizi onların alıcısı olarak buluyoruz.

— Bu hem işliyor ve hem de işlemiyor. Vatandaşın büyük anlatının üç makamına da atanması gizliliğe kapatılmanın [hapsedilmenin] bir türü (*mise au secret*). Gizli (*secrète*) bir bağ nedir? İki arkadaş/eş birbiri için kendi maceralarının tek uygulayıcıları [icracıları], tek öncüleri ve tek/özel (*exclusif*) dinleyicileridir. Birinin bu özelliğe (*exclusivité*) sadece diğerinin onu zorlamasıyla razı olduğunu hayal edin, böylece aşağı yukarı vatandaşı totaliter Devlet'e bağlayan pragmatiği

elde edersiniz. Ve yine bu totaliter Devlet'in, vatandaşı kendi zorunluluklarından (*exigence*) falancasını yerine getirmediği zaman karar verme yetkisine sahip olduğunu varsayın; razı olmayı bırakarak, gizi ihmal etti ve ilişki koptu. Sözleşmeye dayalı gizden bağını koparan vatandaş tutsaktır. Uyulması zorunlu muhatabı ve göndermeyi kaybeder. Artık konuşulandan konuşmaz, onu kimse duymaz, o kimseyi duymaz. Son çare olarak; artık anlatacak hiçbir şeyi olmadığını, artık onu duyacak hiç kimsenin ve icat edilecek hiçbir gerçekliğin kalmadığını anlatır. Ve, sakıncalılıklarıyla birlikte, bize oralardan gelen anlatılar böyledir işte. Eğer bu anlatıları duyuyorsak, bunun nedeninin, başka bir pragmatiğin var olması ve işlemesi olduğu doğrudur; aşırı genişlemiş dolambaçlardan (*circuits*) ve doğaçlama dolaşımlardan (*circulation*) oluşan sivil toplumun bir gölgesi. Ve dolaştırdığı hikâyelerde bahsettiği şey, sadece hikâyelerin gücüdür/yetisidir (*faculté*). Kırılganlığı dolayısıyla ve sadece toplumların temel unsuru (*élément*) olan anlatısal etkinlik-

le tasalandığı için, iki kat daha temeldir (*élémentaire*). Ama görüyorsunuz, nasıl bir katılık, nasıl canavarca bir çile gerekiyor bu temel taşın kendisini keşfedebilmesi (*se découvrir*) ve siyasi kurum tarafından programlanmış anlatıların koruyuculuğu dışında kendisini zayıfça ortaya koyması (*se manifester*) için. Bundan hiçbir yatışma (*soulagement*) çıkarmayı bilemeyiz. Sadece onur zarar görmemiştir, fabların onuru.

— Ve zayıfların onuru. Ya sizin bu işteki dinsizliğiniz?

— Bana öyle geliyor ki Batı'da olduğu gibi Doğu'da da, toplumların ya da daha doğrusu sözünü ettiğimiz temel sivil toplumsallıkların kendi etkinliklerini (*activité*) göstermeleri için zaman oldukça uygun. Bu toplumsallıkların; sanki devletlerle olan ilişkisi simgesel bir tersine (*reversion*) çevirme ilişkisiymiş ya da böyle olması gerekiyormuş gibi bir tür ölümüne meydan okuma içinde, devletlerin karşısına kahramanca dikilmeleri değildir kesinlikle söz konusu olan: sadece beni yıkarak/

yok ederek (*détruire*) var olursun, dene bakalım! Bahis konusunun (*enjeu*), ya ortakların/eşlerin (*partnaire*) ortadan kalkması ya da onursuzlukları olduğu bu ticaret, tinin Hegelci bir diyalektiği veya ilkelliğin Maussçu bir dramatiğinin içinde güzel bir örnek teşkil eder, ancak sivil toplum ve Devletin, kesinlikle ortaklara/eşlere benzediğinin doğru olduğunu sanmıyorum. Bu yine siyasi maniheizme[14] fazla hak vermek olur. Eğer belirsiz ve geçici anlatıların ağları, kurumsallaşmış büyük anlatı aygıtlarını kemirebiliyorsa; bu, aynı sizin ülkenizde son on yıl boyunca çocuk aldıranların, mahkûmların, askere çağırılanların, fahişelerin, öğrencilerin, köylülerin yaptığı gibi, yatay çekişmeleri biraz arttırarak olmuştur. Küçük hikâyeler icat ediliyor, hatta hikâye parçaları, bunlar dinleniyor, aktarılıyor, uygun zamanda oynanıyor.

— Neden küçükler?

— Çünkü kısalar, çünkü büyük hikâyeden/tarihten çıkarılmamışlardır ve de onun içine eklenmeleri zordur. Sadece ondan bahsedecek olursak, öğrenci

[14] İki ezeli ilkenin, yani iyi ile kötünün çatışmasına dayanan ikici kadim bir din (ç.n).

olaylarıyla birlikte Marksist anlatının yaşadığı sıkıntıları anımsayın. Bunu üretim ile sınıf çatışması arasındaki ilişkiler örüntüsü içinde nereye sokacaksınız?

— Başka endişe konuları: eşcinsel sosyalist, komünizm ve fuhuş, mutfakta Marx...

— Öte yandan unutmadan, bulaşıkta Chirac, tam günlük işindeki genç işsiz ve arkadaşı tam günlük işsizlikteki genç işveren veya yaşlılarla ne yapmalı? Veya denizlerin mülkiyeti ve içine bıraktığımız boklarla.

— Bu çok saçma. Hikâye uydurmak başlı başına bir amaç değildir.

— Bir amaç değildir de ben başka bir amaç göremiyorum. Ve eğer çok saçmaysa da, bu, en azından bu taraflarda kapitalizmin her şeye dokunmasındandır. Dolayısıyla her şey hikâye yapmak için bir malzemedir. Bunu ereksiz bir ereksellik olarak görün: eğer Kant gibi söylersek, bu patolojik olmadan bağlanabileceğimiz tek çıkardır.

— Şimdi de Kantçı mı oldunuz?

— İsterseniz öyle olsun, ama Üçüncü Eleştiri'nin Kant'ı. Kavramın veya ahlak yasasının Kant'ı değil; bilgi ve kural hastalığından kurtulup sanatın ve doğanın paganizmine geçen, hayal gücünün Kant'ı. Dikkat edersiniz ki bu söylem doğruysa eğer, bir teorinin doğru olduğunu iddia etmesi gibi olamaz; bu artık bir öte-anlatı değildir, eleştirel öte-anlatı bile değildir. Bu öte-anlatının bizzat kendisi, hayal gücünün kendi kendisine istediği bir sanat eseridir.

— Aklınızda ne var yabancı?

— Şu var, direnişi söylemin evrensel bir ilkesinin boşluğuna kurumlaşmış anlatıların ortasına dayamanın arzu edilir olmaması. *Düşünüyorum* veya *Yapmalısın*, bunlar bana bir *Anlatıyorum*'a çevirme ödününde bulunsalar bile, sadece liberal demokrat bir politikaya izin vereceklerdir. Toplumun kendisini sorguya çekebileceği, varoluşunun öncelikle bir organizmanınkiyle tanımlandığı bir kurum değil de daha tanımlanması gereken, Kurumlaştıranın (*Instituant*) kendisinin onun bir

kurumu olduğu bir kurumun açık ve özgür kalmasını istiyorsunuz.

— Tasfiyesini (*liquidation*) göklere çıkaracaksınız belki de?

— Hayır, ama bu Kurumlaştıran ile herhangi bir büyük Başka veya büyük İmleyen (*grand Signifiant*) arasında ne fark görüyorsunuz? Böylesi bir ilke, Hegel'in Kant eleştirisinden sonra kanıtlanamaz artık, eğer bundan bu ilkeyi kurumlaşmış özgürlüklerin a priori koşulu, aynı zamanda da kurumlaştıran özgürlüğün ifadesi haline getirmezsek, ki [bu durumda] şunu söylemek bile fazla kaçıyor: bu ilke, bir Teröre yol açar [her ne kadar siz de bizzat kendi Üniversitenizde söylenen imleyenin (*le dit signifiant*) nasıl da örgütsel dışlama (*exclusion*) uygulamaları şeklinde karşılık bulduğunu gözlemleyebilmiş olsanız da -aklıma bu şekilde olan psikanaliz ekolü geliyor] ama ruhlarımızın önemli bir mevcudiyetsizliğe doğru yükselişine ve dolayısıyla gerçekliğin eşanlı alçalışına neden olmaktan da geri kalmayacaktır. Dolu adına nasıl konuşabiliyorsak boş adına

da konuşabiliriz ve varlığa, yüce olan ya da olmayan bir kült adayabiliriz, açığa vurulmamış olsa bile.

— Ne olursa olsun bu tehlikeli değil.

— Yeteri kadar değil. Teorik, hatta eleştirel tasada (*souci*), hiçbir şey olmamış gibi devam eden bir tür dindarlık vardır. Bir yandan, zaten bir olay olan şeyi olay olarak işaret etmenin/adlandırmanın, örneğin *Gulag Takımadası*'nın bir edebiyat eseri olduğu ve kamplardaki insanların yaşamını bütünüyle paylaşmış, onların konuştuklarından başka biçimde konuşmamış ve, bilinen pahasına, bir yazar için hem kahramanlarının anlatıcı olması hem de kendisinin de onlardan biri olması gibi nadir bulunan bir ayrıcalıktan yararlanan biri tarafından yazılmış olduğu gerçeği öte yandansa, bunun üzerine toplumun Devlete karşı aşkınsal bir teorisini yeniden inşa etmenin ne anlamı vardır?

— Kötülük bunun neresinde?

— Az önce açmış olduğumuz şeyi yeniden kapatıyoruz. Kesin (*decisive*) bir bakış açmıştık: bu bakı-

şa göre tarih anlatı bulutlarından oluşur, bildirdiğimiz, icat ettiğimiz, duyduğumuz ve oynadığımız anlatılardan; halk bir özne (*sujet*) olarak var değildir, o, bazen birbirlerini büyük anlatılar oluşturacak kadar çekiveren, bazen de öğeler şeklinde dağılan, ama genelde sivil bir toplumun kültürü dediğimiz şeyi oluşturarak aşağı yukarı birlikte duran milyarlarca önemsiz ve ciddi hikâyecikten oluşan bir yığındır.

— *Gulag* kitabı tüm bunları içeriyor mu?

— Siz diyorsunuz: bunun bir anlatı, bir edebiyat yapıtı olması önemlidir. Herkes şunu anlıyor: bu teorik bir yapıt değildir. Peki, bu neden bu kadar önemli? Çünkü Soljenitsin anlatısında anlatılar bildiriyor. Kitap bir anlatı derlemesi olabilir, ama sadece onlardan biridir. Yine bu da bir pragmatik meselesidir: onunla, yani anlatıcı ile söz ettiği şey, yani anlatılan arasında işlevler yer değiştirebilirdir çünkü anlatılan öykü olan arkadaşları, anlatıcı kahramanlardır. Ve onunla, yani anlatıcıyla onun seslendikleri, yani arkadaşları ve bizler arasında,

yer değişimi yine olanaklıdır. Çünkü herkes anlatabilir, bu ortak olanın gücüdür. *Gulag*'ın yorumcusu, kitabı kendi söyleminin göndermesi yapmaktan ve onun üzerine okurlar için, aynıları ve başka okurlar için, başka bir anlatı, kendine has olanı yaratmaktan başka ne yapar? Bu rol geçişlerinde sadece anlatının şeklinin değil, nesnesinin/konusunun da değiştiğini gözlemleyebilirsiniz: Y, Z'den bahsediyor, Soljenitsin Y'den bahsediyor ve Lefort da Soljenitsin'den. Anlatıların dizi halindeki bu tören alayı hayranlık uyandıracak şekilde ortaktır ve hiçbir geri dönüş, hiçbir getiri içermez.

— Peki ya teori?

— Bu geçişlilikten (*transitivité*) yoksun bir öyküleme. Sessizlikler içinde olduğunu öğreneceksiniz. Açıklanma zahmetine değmesi ve konuşturulması için, göndermesinin dilsiz, yani anlamsız olması gerekir. Mevcut-olmayan büyük İmleyen (*signifiant*) buradan kaynaklanır. Ve ona söz edilen şeyin ne olduğunun ona öğretilmesi zahmetine değmesi için, alıcısının (*destinataire*), cahilliğinden ötürü dilsiz de olması gerekir.

Bazen konuşmasına, yani kendisini anlatıcının yerine koymasına izin verilirse, bu, dersi doğru biçimde anlattığını denetlemek içindir. Eğitimbilimci (*pédagogue*) ton buradan kaynaklanır. Aristoteles bunu biliyordu, bilgiç didaktiğin karşısına, görüşlerin birbirine meydan okuduğu, yani küçük genel-geçer (*commun*) anlatıların yarıştığı tartışma sanatını, diyalektiği koyuyordu. Edebi bir yapıt ancak bu diyalektiğe meydan verir, sadece kavram delileri bunu öğretim (*enseignement*), yani teori konusu yaparlar. Ama nasıl ki edebiyatın yokluğunda öğretilebilir edebiyat teorisi yoksa, aynı şekilde Soljenitsin ve başkaları da politik, hatta aşkınsal, teori olmadığını söylerler, çünkü politika didaktik bir konu değildir. Dogmatikten eleştirmene mi geçiyorsunuz? Teorik türde kalıyorsunuz ve pragmatiğiniz değişmiyor. Anlatısal olana (*narratif*) geçerseniz değişecek.

— Ama unutmayın! Sadece herkesin sırayla bir karar ya da yasa önerdiği bir kamusal mekân olan bir merkezin etrafında daire şeklinde sıralanan yurttaşların

yasal eşitliği[15], bu eski Yunan demokrasi modeli, ikisinin arasındaki aşkınsal boşluk ile birlikte, teorik modele biraz benzemiyor mu? Teorik modeli terk edince, demokrasi modelini de kaybedecek ve tiranlıklara kapı açacaksınız.

— Hayır, paganizme [kapı açılacak]. İnançsız ve adil bir politika gerekiyor. Bu politika, zaten dine aykırı yerlerini çıkararak betimlediğiniz ve, bildiğiniz gibi, kadınları, çocukları, köleleri, siyasi haklardan yoksun olan yerleşikleri, yabancıları, ayrı görüşte olanları dışlayan bu dindar örgütlenmede bulunmayacak. Onun, bilgi olan *erillik (viril)* ögesinde (*élément*) değil, anlatılar olan bu sosyal ögelerle yaratılması gerek.

— Kendinize gelin, çok iyi biliyorsunuz ki hiçbir ülkede, sivil toplum hayal ettiğiniz bu anlatısal konu tabakasına sahip değil. Pagan olanın bile, kendi kurumları var.

---

[15] *Yun. İsonomia*: Eşit siyasal haklar ve yasa önünde eşitlik ilkelerini içerir ve eski yunan düşünürlerince zaman zaman demokrasi sözcüğünün yerine kullanılırdı. Isonomy sözcüğü İngilizcede yasal eşitlik, yasa önünde eşitlik anlamında kullanılmaktadır. (ç.n.)

— Bırakın da biraz kendi yolumda gideyim. *Pagus* kasabaların sınırlarındaki hudut bölgesine deniyordu. *Pagus* ülke yarattı. *Heim* ya da *home* [ev], yurt (*habitat*), barınak değil de sırası boyunca ülkenin görüldüğü şu baladların ufukları olan, illa da ilkel/kültürsüz (*inculte*) olmayan yöreler, bucaklar. Orada kendi evinizde değilsinizdir. Orada hakikati keşfetmek beklenmez, dönüşümlere, yalanlara, kıskançlıklara, öfkelere maruz dönüşümlerle, yalanlarla, kıskançlıklarla, öfkelerle karşı karşıya çok sayıda kendiliklere rastlanır: duyumlu/duygulu (*passible*) tanrılar.

— Yine de bu tanrıları kutsamak gerekirdi... Kültler vardı. Dinsizlik değildi.

— İlkel/kültürsüz (*inculte*) değildi elbette. Orada hüküm süren dinsizliğe gelince, bir Platon'a güvenebilirsiniz, dinsizlik onu iğrendirirdi. O paganların tanrılarını nasıl ululadığını gayet iyi bilir. Onlar tanrılarıyla, suç ortağı törenlere yol açan karşı-hileler, sungular, vaatler, küçük ahitler aracılığıyla uzlaşırlar, bunların hepsi mizah ve korku içinde olur.

— Dindarca değilse, onlara nasıl seslenirler peki?

— Kendi aralarında konuştukları gibi, açık biçimde ayartıcı, açık biçimde sinsi bir dille. Gerçeği söylemek, örtüyü kaldırmanın örtüsünü kaldırmak ya da suçluluklarını itiraf etmek için değil bazı sonuçlar elde etmek için konuşurlar.

— Açıklayın ve yorumlayın.

— Gorgias, trajik sanatta, ayartmanın ayartmamaktan daha doğru ve ayartılmanın ayartılmamaktan daha bilgece olduğunu söylüyordu. Ayartmaya/baştan çıkarmaya (*séduire*), *apatân* (*aldatma*) denir. Adaletin (ve doğruluğun) en başta, sözü bir sanat gibi işlemekten ibaret olduğu, hakikate dair söylevin duyulmadık bir kabalık olduğu bir dünya hayal edin. Gorgias'ın yanlışı ne ister? Haklı olmak mı? Bu tüm *pagus*u güldürür. Yeni konuşma tarzını [ki bu söz sanatlarının son geleni, diğerleri arasında bir edebi tür ve ancak Beyefendiler nezdinde kabul görmüş bir kurnazlıktır (*stratagème*)],

teoriyi değerli göstermek ve sınırlara dair bilinenleri unutturmak için Paris Okulları'na gitsin. Ve Gorgias'a göre kaçık alıcı, dinleyici, bakın o aldatılmak istemez, o da gerçeği ister, tuzaksız sözcükleri, içtercümesi yapılmış (*intranscrite*) düşünceleri; ve ideolojide gözden düşer ve yapmacığı (*feinte*) tespit ettiğini sandığı söylemleri alacalalar: bir kadmdüşmanı (*misogyne*) ve bir *misonthère* olan bu insandüşmanmdaki (*misanthrope*) şu bilgelik eksikliğine bir bakın hele!

— ?

— Yaratık düşmanı. Güvensizliğe karşı güvensiz, çabuk kanar. Paganlar anlatının konusuna uygunluğu üstüne sorgulama yapmazlar, göndergelerin kelimeler tarafından örgütlendiğini ve tanrıların bunların güvencesi olmadıklarını bilirler, çünkü onların sözü insani olandan daha doğru değildir. Retorik ve av onları yeterince oyalar, son söz yoktur ne de öldürücü darbe vardır.

— Neden tanrılar var öyleyse?

— İhtiyat (*prudence*) gereği. Daima "en güçlü"

tanrılarını çağırırlar; zira bu tanrılar onlara hilede avantaj tanırlar; gerçekte tanrılar insanlardan daha az değil daha çok duyumludurlar (*passible*), daha doğru değil, ama daha insanlık-dışıdırlar. Belki de ölümsüzlüklerini borçlu oldukları tükenmez bir biçim değiştirme yatkınlığına (*protéisme*) sahiptirler. Fakat bu şekilde bile, geriye onları ayartmak kalır ve onlara üstün gelinebilir, bir an için.

— Sadece bir an mı?

— Doğru an, yeri geldiğinde.

— Bu yetersiz. Ama söyleyin, bu pastoral [anlatı] ile sizin... anlatısal pragmatiğiniz arasında nasıl bir ilişki kuruyorsunuz?

— Pagan bir tanrı örneğin etkili bir anlatıcıdır. Size anlatılan bir öyküyü dinliyorsunuz, sizi güldürüyor, ağlatıyor, düşündürüyor, sizi bir şey yapmaya götürüyor, bir eyleme girişmeye, bir kararı askıya almaya ya da kendi kendinize bir hikâye anlatmaya. Bu anlatıcı demek ki sizi hikâyelerin makamlarında oradan oraya

sürüklüyor. Sizi bir dinleyici haline getiriyor, bir aktör, bir hikâyeci. Onun güç üstünlüğü burada: bir cadı gibi, sizi dilediği gibi yönetiyor: onun egemenliği altındasınız, size anlattığı ve sizin için yarattığı hikâyelerle baş etmeniz gerekiyor.

— Karşılık vermeye (*réagir*) mahkum muyuz? Hüzünlü felsefe.

— Hayır, misillemeye (*riposter*) mahkumuz.

— Ne fark var?

— Karşılık vermek: size küfrediyorlar (*insulter*), siz küfrediyorsunuz. Misillemek: size küfür ediliyor, sizin sevinçten etekleriniz zil çalıyor (*exulter*).

— Kötü kelime oyunu.

— Mükemmel kelime oyunu. Sizi bir görüş açısına yerleştiriyor, siz de rakip-eşinizi (*partenaire-adversaire*) bir başka görüş açısına. Eğer bu yer değiştirmeyi icat etmezseniz, misilleme yapmazsınız, karşılık verirsiniz. İşte yine anlatısal pragmatiğe geldik. Sizi içerimleyen/içine alan (*impliquer*) bir anlatının anlatanı,

anlatılanı ya da anlattığı olarak, siz bu anlatının egemenliği altına yerleştiniz. Ve aslında biz daima herhangi bir anlatının darbesi altındayız, bize daima çoktan bir şey söylenmiştir ve biz daima çoktan söylenmişizdir. Biz zayıfız ve tanrılar var, çünkü biz ilk değiliz. Öyleyse pagan onurunuzu (*honneur*) nerede arayacaksınız? Örneğin kendinizi, kendi rakibinizin anlatılanı/öyküsü (*narré*) yapıyorsunuz, size verdiği rolü oynuyorsunuz, tıpkı avcının titizlikleri tarafından daha iyi kovalanmak için, geyiğe dönüşen Diana gibi. Ve anlatıcı-avcının güvensizliğini yatıştırarak, masalını icra edip onu kendi masalının gerçekliğine inandırarak, siz ve Diana onu yavaş yavaş pusunuza kadar çekiyorsunuz. Bir kez yakalandı mı, sizin hikâyenizin öyküsü olma sırası onda artık. İşte bir misilleme; bu karşılık gördüğünüz gibi, anlatıcı ve anlatılanın rollerinin sırayla yer değiştirmesine dayanıyor. Hayal etmeyi size bıraktığım daha binlercesi var.

— Paganlar tepkiselliği bilmiyor mu?

— Biliyorlar bilmesine, ama bundan ödleri patlıyor, çünkü onları başarısızlığa mahkûm ediyor.

Karşılık vermekle yetinen Arakne'nin başına gelenleri dinleyin. Pallas'a gergef işlemede meydan okur. Tanrıça da onun meydan okumasına karşılık verir ve dokuma tezgâhı üstüne, tanrıların fazla becerikli ölümlüleri ceza olarak çarptırdıkları dönüşümlerin zengin tablosunu nakşeder. Arakne de geri kalmaz bir o kadar parlaklıkla tanrıların sıkılıp utanmadan insanları tutkularına kurban etmek için girdikleri kılıkları işler. İki tablo eşdeğerdedir: ama iki gergef değil. Yalancısınız, der tanrılara Lidyalınınki; biz daha güçlüyüz diye doğrular tanrıçanınki. Ve dengini bulmuş olmaktan deliye dönen tanrıça rakibini örümceğe (*araignée*) dönüştürür, gergefinin motifine yeni bir bölüm daha ekleyerek. Arakne'ninki kötü mücadeledir, salt tepkisel: Pallas'la aynı argümanı çıkarır karşısına (yani dönüşümleri), suçlar, anlatının konusunu kaydırmaz, ayartmaz. Kendini ayartılmaya bırakması daha bilgece olurdu.

— Tanrılarınız kolayca üstün gelecek durumdalar! Hep daha güçlüler...

— Böyle sanmayın. Bu fabllara istediği yönü

veren pragmatiği unutmayın: bunlar, tanrıların kendilerini duyduğunu bilen ve dolayısıyla son sözü onlara vererek onları şımartan insanların anlatıları. Ama pragmatik olarak son sözün onların olmuş olduğundan ve meselenin kapandığından asla emin olunamaz: neticede, iki üç bin yıldır, örümcekgiller tüm tuallerini boşuna dokumadılar. İyimser olmanın yeri değil, ne de kötümser olmanın yeri. Hele ki sofu/dindar (*pieux*) olmaya hiç lüzum yok. Kendisine göre dinsizliğin en beteri olan bu paganizmde Plato'nun nefret ettiği şey tam da bu.

— Başkaları da mı var?

— Tanrıların varlığına, özellikle de gençken, hiç inanılmamasını ister, mademki doğal doğruları vardır ve yasalara uymaktadırlar, kısacası bir(er) öğrencidirler. Bir Protagoras'ı esirgerdi, sanırım.

— Neden Protagoras?

— Protagoras, ne tanrıların var olup olmadıklarını, ne de hangi surete sahip olduklarını bilebilecek durumda olmadığını söylüyordu. Dinsizlikle suçlandı-

ğı, söylenir, ve Sokrates gibi bir mahkemeyle tehdit edildiği.

— Ama o kaçmanın uygun olduğuna hükmetti. Bahse girerim ki bu kaçamağın, yargıçları önündeki Sokrates'in ironik cesaretinden daha paganca olduğunu düşünüyorsunuz.

— Elbette, ama her durumda Protagoras bir pagan değil, bence, daha ziyade Platoncu ilk türden bir dinsiz: şöyle bir *sophronistère*'den[16] geçmek onu yeniden doğru yola koymaya yeter.

— *Sophronistère*?

— Suçlulara basiretin ve ılımlılığın anlamının öğretildiği ıslah evi. Aşılama ve terbiye okulu. İkinci türden dinsizlik daha ciddidir, tanrıların insani işlere kayıtsız olduğunu hayal etmektir. Daha ciddi çünkü bu onların mükemmelliğini inkar etmek demektir. Âdeta büyük bir mimar inşaatını sadece bütün olarak görmekte, ama

[16] Platon ideal "Devlet"inde dinsizleri, yani devlet dinine inanmayanları, suya sabuna dokunmayan kişiler olsalar bile örnek teşkil etmelerinden dolayı tehlikeli görür ve onları bilgeye dönüşecekleri bir ıslah ve pişmanlık evine kapatılmaya mahkum eder (bkz. Yasalar, X. Kitap) (ç.n.).

onu ayakta tutan köşe ve kemer taşlarını gözden kaçırmaktadır. Ama dinsizliğin en dinsiz olanı, tanrılar sanki iyiaşırıyalancılıkhastasıylarmış (*euparamythomènes*) gibi davranmaktır.

— Fabllarla aldatılmaları kolay demek istiyorsunuz herhalde.

— Ve sanki sungularla ve dualarla gönül hoşlukları satın alınabilirmiş gibi. Ne! der Platon, köpekler bile, kurtlar onlara korudukları sürüyü paylaşmayı önerseler yozlaşmıyorlar da tanrılar mı yapacak bunu! Gemilerinin güzergâhını değiştirmek için içirilen kaptanlar gibi yapacaklar ha ya da bineklerine gem vursunlar diye parayla satın alınan jokeyler gibi. Bu dinsizler var ya iki kez böyleler. Daha fazlasına sahip olma düşkünlükleri hiç sınır tanımaz; ve hediyelerle bizzat tanrıların açgözlülüklerine göz yummalarını sağlayacaklarından hiç şüphe etmiyorlar. Bunlar dalkavuklukta, pohpohlamakta ustadırlar, kandırma üstatları, büyücüler (alıntılıyorum, alıntılıyorum), kötü efendiler, bunlar kâhindirler, cadıdırlar, tirandırlar, savaş lideridirler,

gizli örgüt üyesidirler, en nihayet, sofisttirler. Yalancılar. Bunları iki defa öldürün, yine de alçaklıklarını yeteri kadar ödeyemezler, der Aristonides.

— Daha fazla nasıl cezalandırılabilir bunlar, sevgili dostum? Üç defa öldürerek mi? Ağızlarına tüküreerek mi?

— Bunlar merkez hapishaneye (*desmôtère*) kapatılacaklar. Artık hiç kimseyi görmeyecekler, köleler onlara yargıçlar tarafından belirlenen günlük tayınlarını verecek. Bir kez öldüler mi (alıntılıyorum: acaba yoksunluktan mı öldüler) cesetleri mezara gömülmeden öylece sınırların dışına atılacak. Size geriye cezaevi için yer seçmek kalıyor: Kolyma, Dachau, Cologne-Ossendorf, hangisi?

— Platon'a açılan bu totalitarizm davası yeni değil. Grote[17], sofistleri ona karşı saygınlıklarına kavuşturalı bir asırdan fazla oluyor. Sizi daha güncel ve acil bir konuya yöneltmeme izin verin. Sizin *pagus*unuzun

[17] George Grote (1794-1871), hâlâ okunan *Yunan Tarihi* adlı çalışmasıyla ünlü İngiliz Tarihçi (ç.n.).

tam bir hayal mahsulü olduğunu tekrarlıyorum; sizin hileli anlatıların pragmatiğini içine sokmak istediğiniz sivil toplum biçimsiz(*amorphe*) bir ortam değil; çoktan sabit anlatısal dolambaçların karmaşık bir bütünü; ve özellikle bizim ülkemizde, devlete karşı topluma bel bağlamak basitçesi çocukçadır, hele ki ilkinin tüm kurumlarını sermayenin dolaşımının ihtiyaçlarına güdümlü (*subordonner*) kılmaya eğimli olduğu ve bu sonuncu ile politik organizmalar arasında nasıl bir suç ortaklığı bulunduğu bilindiği zaman. Anlatılarımızın efendisi pagan bir tanrı değil, sermaye. Bize kendi yeniden üretiminin ana tarihini anlattırıyor, dinletiyor ve oynatıyor; ve onun anlatısının makamlarındaki yerlerimiz sabitlenmiş durumda. Saymanların sert şekilde küçük küçük güvenlik bölgelerine ayırdığı bir toprak üstünde masal sığınakları yaratmayı hayal ediyorsunuz.

— Bu değinmek istediğim diğer bir nokta. Gayet haklısınız ve işte bunun içindir ki sizin sol partileriniz yeni gelenlere saldırmakta daha az haklı değiller. Yeni gelenler her iktidara çatacaklarını sanıyorlar, ger-

çekte komünist devlet iktidarına çatıyorlar, ama içinde yaşadığımız iktidarı şöyle böyle ihmal ediyorlar. O, kuşkusuz, totaliter aygıtı o denli kolay tespit edilebilir kılan özelliklerin kabalığını sunmaz. Bu çark incelikli. Sadece küçük anlatıları ezmekle kalmıyor, onlara davetiye de çıkarıyor. Yenilikçileri otomatik olarak sürgün etmiyor, onlara izin verdiği ya da paraca desteklediği de olmuştur. Anlatıcıları parayla seçiyor, ama aynı zamanda anlatının anlatıldığı kişilerin (*narrataire*) ve anlatılanın sayısını da çoğaltmaya itiyor. Ve bize anlatısının makamlarında sağlamlaştırılmış ikametgâhlar verdiği doğruysa da, yer değiştirmemize ihtiyaç duyduğu da oluyor.

— Yine de, eğer sizin jargonunuzla konuşursam, sermayenin ana bir anlatısının var olduğunu ve tüm bize ait küçük ya da daha küçük anlatıların ona bağlı bulunduğunu kabul ediyorsunuz.

— Elbette, çünkü o bir iktidar. Ama dinsiz bir iktidar. Anlatısı hiçbir şeyden bahsetmiyor ve her şeyden bahsediyor. Sermayenin pagan olduğunu söylemiyorum, bir tek tanrısı var, para; ayini, hesapların kapan-

ması; olağan lütfu (*grâce ordinaire*), kâr ve olağandışı lütfu, kâr fazlası, seçilmişleri ve lanetlileri. Tüm bunlar elbette bir *Pagus* yapmıyor. Yine de dinsiz. Bir sermaye sahibi; her şeyden önce ilk dile getireni (*énonciateurs*) olmadıkları belli bir anlatıyı duymuş insanlar olan piskopos, ordunuzun bir generali ya da komünist partinin bir sekreteri durumunda ilkece olduğu gibi, özel (*exclusif*) bir anlatılan kişi (*narrataire*) değildir. Sahip olunan sermayeler aracılığıyla (*au moyen de*), herhangi bir hikâye duyulabilir, anlatılabilir, oynatılabilir. Eğer bu becerilemezse, bunun nedeni, yatırım yapılan hikâyenin çoktan başkalarınca, hem de daha iyi, anlatılmış olmasıdır. Onların tarafından bakarsak, iş gücü sahipleri, asimetrik olarak, aynı anlatısal koşulda bulunurlar: bunlar, uzmanlaşmış bir zanaatkâr, bir Kilise müridi ya da bir siyasi militan gibi, ilke gereği falan anlatıya uyulmasına ve onun icrasına (*exécution*) bağlı değildirler. Yalnızca sermayedarlar ve işçiler, eğer özel anlatılara atanmamışlarsa (*assigné*), anlatıların makamlarında böyledirler. Bu semantik değil, pragmatik bir konu. Kapitalizmin din-

sizliği işte budur ki hiçbir özel anlatıya saygı duymaz ve iktidarı da budur, ki bu kayıtsızlığa tek istisna, anlatıları anlatma, duyma ve oynama tarzının anlatısıdır.

— Anlamıyorum.

— Anlatıcının özerk etkinliğine değerin imtiyazını bağışlayan ve anlatılan [kişinin] ve anlatılan [şeyin] etkinliklerini bir anlatıcının tek adına bağımlı kılan kanonik bir anlatıdan bahsediyorum.

— Anlamıyorum.

— Cie Clavel'i[18] alın mesela. Politik teori dalında çalışır. Tiranlarınki ile, ama aynı zamanda tiranların düşmanlarının, başkaldıranların ve devrimcilerinki ile karşılaştırılamaz olan bir figür arar, çünkü bunlar, der, sadece diğerlerinin suç ortağıdır. Yeni figür pek çok isim alacaktır, kimi kez asi, kimi kez pleb, kimi kez Sokrates ya da İsa, kimi kezse Fantasio.

— Araştırmanın belirtisi olan soylu kesinsizlik ha?

[18] Clavel şirketi ve ortakları, gerçek anlamda ticari bir sıfat anlamında değil, yeni filozofların kurdukları bağa ironik bir gönderme bağlamında geçmektedir. Jessie, Clavie, Levie, Dessie, Gluckie, Jardrie ve Benie ise bu grubun içindeki yeni filozofların gerçek adlarına gönderen ironik adlandırmalardır [ed.n.].

— Kesinlikle. Fakat varsayın ki bir Clavie bir kitap kaleme alsın: Bu kitapta bir Jessie'nin kendisiyle konuştuğunu ve kendisine ne dediğini anlatır; bir Levie bu kitabı yayıma hazırlar: Eder iki anlatı: Jessie ilkinin anlatıcısıdır ve Clavie onun anlatısının muhatabı/anlatıldığı kişi (*narrataire*).

— Peki, anlatılan nedir?

— Jessie'nin Clavie'ye söylediği şey, bilmiyorum, melek gibi olması gerektiği...

— Ya ikinci anlatı?

— Clavie'nin okuyucusuna anlattığı şey, ki onun göndermesi de Jessie'nin Clavie'ye anlatmış olduğu anlatının hikâyesidir. Bir anlatıdan diğerine, Jessie anlatıcı makamından (*instance*) anlatılan hikâyenin makamına geçer, Clavie ise anlatılan kişi makamından anlatıcı makamına.

— İktidar nerede, sermaye nerede?

— Hiçbir yerde. Hiçbir şey daha ortak değildir: bir şey söylemeye niyetleniyorsunuz, kaynağınıza işaret

ederek onu, modülasyonla ya da modülasyonsuz (değiştirerek ya da değiştirmeden), bir üçüncü kişiye aktarıyorsunuz.

— Eee?

— Bu üçüncü ne oluyor? Ona Dessie diyelim. Meselesini dördüncü bir kişiye, Sollie'ye, anlatır. Tekrarlıyorum: Dessie Sollie'ye, Claive'in kendisine, kitabında, Jessie'nin Clavie'ye anlatmış olduğu şeyi anlattığını anlatır. Üçüncü anlatıyı, özetliyorum. Peki, Sollie ne yapar? O da sevgilisine basitçe, Dessie'nin kendisine, Clavie'nin ona Jessie'nin Clavie'den aldığı konuları anlatmış olduğunu mu anlatır? Eğer böyleyse, dördüncü bir anlatı üçüncünün üstüne, aynı üçüncünün ikincinin ve ikincinin de birincinin üstüne oturduğu gibi oturur. Bu dizi halinde bir kurgudur (*montage*).

— Bir anlatının anlatıldığı [kişi] kutbu bu durumda her zaman bir sonraki anlatının anlatıcısı ile aynı isim altında birbirine bağlanır, halbuki ilkinin anlatılan kişiye ilişkin makamını dolduran isim ikincinin anlatılan makamına geçer mi demek istiyorsunuz?

— Tamamıyla. Fakat böyle bir kurgudan beklenen bir etki elbette, ilk anlatıya bağlılığın azalarak ilerlemesi ve unutmanın ilk ismi ele geçirmesidir. Bu zorunlu değil, ama muhtemeldir ve bu etkiye karşı koymak istenirse, ilk anlatının lafzını (*la lettre*) korumak gibi çok fazla önlem almak gerekir, ki bu da öyle kolay kolay olmaz. Ama bu başka bir dert. Dördüncü adamımıza geri dönelim: Sollie sevgilisiyle, ona Jessie tarafından ziyaret edilen Clavie'yi aktaran Dessie'den okumuş olduğunu anlatmaktan başka bir şey yapabilir.

— Ne yani?

— Bizi yalnız anlatısal olasılıklarla sınırlayarak, sanki Dessie tarafından Clavie'nin kitabından haberdar edilmemiş gibi yapabilir ve bundan sevgilisine sanki kendisi okumuş gibi bahsedebilir, doğru ya da yanlış. Böylece dizide bir halkayı atlar. Clavie'nin anlatısını anlatır. Tıpkı daha önce Dessie dizide Clavie ile birlikte dizide kurgulandığı gibi, Sollie de, Clavie ile birlikte dizi kurgulanmış (*monté*) bulunur, ama Dessie'nin kendisi ile birlikte bambaşka kurgulanır: koşut olarak.

— Demek istediğiniz şu mu: iki anlatı, yani Dessi'ninki ve Sollie'ninki, birlikte, yukarılarda -Clavie olan- aynı anlatısal makamda kurgulanır, çünkü Dessie ve Sollie bundan böyle Clavie'nin iki anlatılan kişisidir/muhatabıdır?

— Evet.

— Oysa aşağıda, Dessi ve Sollie tarafından yapılan iki anlatı bir tek anlatılan kişiye sahiptir?

— Evet.

— Ama bu anlatılan kişi hangisi?

— İlk önce iki koşut anlatının bambaşka olabileceğini gözlemleyin, neredeyse yine de koşut olarak kurgulanmış bir yoğurt yapma aygıtı ile ısıtıcı battaniyenin aynı bu şekilde kurgulanmış olması gibi.

— Yine de bunlar daha az böyledir, çünkü her ikisi de en azından karşılıklı anlatı evrenlerinde (*diégèse*) aynı isme, yani Clavie'ninkine sahiptir.

— Az önce kendi sorunuzu yanıtladınız.

— Aşağıdaki anlatılan kişi sorusu mu?

— Evet.

— Nasıl yani?

— Sollie üzerinde az önce gözlemlediğimiz benzersiz etkinin bunun anlatılan kişisi ile birlikte -buna Nemie diyelim- ortaya çıktığını düşünün. Nemie bu varsayımda anlatısım Sollie ile Dessie'ninkilere koşut olarak kurgulayacak ve küçük kuzenine Sollie'nin, Clavie'nin Jessie'den duyduğunu söylediği şey hakkında dediğini anlatmak yerine ona Clavie'nin anlatısının anlatısını yapacaktır (*elle lui fera le récit du récit de Clavie*). Koşut kurgu (*montage*) yeni bir parça ile zenginleşecektir. Ama, daha ilginci, Sollie'den hareketle biçimlenmesi beklenen dizi şöyle olabilir: anlatan Sollie ve anlatılan [kişi] Nemie, sonra anlatan Nemie ve anlatılan küçük kuzen, sonra anlatan küçük kuzen vs., anlatılan [öykünün] eşanlı yer değişimleri ile birlikte ise şöyle: ilk önce Sollie'nin Nemie'ye anlatısına göndermeyle Clavie'nin anlatısı, sonra Nemie'nin kuzenine anlatısına göndermeyle Sollie'nin anlatısı, ardından kuzenin anlatısına göndermeyle Nemie'nin anlatısı vs., bu dizi, diyorum, kesinlikle oluşamaz. Bunun nedenine gelince; bizim

varsayımımızda her yeni potansiyel anlatıcı, bu anlatanı, anlatanın kendisinin oluşturması gereken anlatının anlatılan öyküsü olarak saymak yerine, seride yukarıya bir halka atlar ve o sıra anlatılan kişi olan anlatanın yerine yerleşir. Böylece Dessie, Sollie, Nemie ve varsayım gereği bunların çifti olacak arkalarından gelenlerin tümünün tek ortak yanı Clavie'nin anlatısından bahsetmeleridir. Hikâyelerin yol alışına göre, kendilerininkinden başka hiçbir adlandırılabilir özdeşlikleri/kimlikleri yoktur. Bunlar yalnız ve yalnız anlatılan öykü dolayısıyla Claviecidirler. Zira her biri, her birinin Clavie'nin anlatısı konusunda söylediklerinin tersini söyleyebilir pekâlâ ve herkesin kendine ait görüşü gürültüyle birbirine çarpar, bunun önemi yoktur, ama bu Clavie'nin anlatısından bahseden anlatıcının, bundan diğerlerininkine tamamen zıt bir anlatı çıkarsa da, onun eşleri gibi, sadece Clavie'nin adı dolayısıyla var olduğunu ispatlar (Anlatılan öykünün adları dolayısıyla olmaktan başka türlü çift ya da koşutluk oluşturmalar da vardır, buna dair bir durumu göreceğiz). Aradığınız anlatısal makam

işte bu: Clavie'nin okuyucuları tarafından oluşturulan bütün, ki ilk okuyucular bütünü diye adlandıracağım, çünkü her biri, denir-ki-Jessie-nin-Clavie'lerinin (*on-dit-que-Clavie-de-Jessie*) göründüğü 37.827'ci yeri işgal edeceğinden, doğrudan doğruya, varsayımımızda ilk anlatılan kişi olan Dessie ile aynı yere taşınacaktır. Ve Dessie'nin anlatısının anlatısal makamı yalnızca Dessie'lerin bütünü olduğundan, kastettiğim şey şu: söylenilenlerin (*des on-dit*) kronolojisi birbiri ardından geliştiği sürece, kendi kendisi ve çiftleri hakkında, Clavie'nin anlatısının silinmesi için hiçbir neden yoktur, ne de adının bir anlatıdan diğerine kaybolması için bir neden vardır, ki eğer tüm anlatanlar ve anlatılan [kişiler] dizi halinde kurgulanmış olsaydı bunun meydana gelmesi tehlikesi olurdu.

— Ama bu şekilde sürüp gidenin Clavie'nin adı olduğunu söylediğinizde, bunun aynı zamanda, Jessie'nin -Clavie'nin sadece ilk havarisi (*apôtre*) olduğu- mesajı da olduğu şeklinde itiraz ederim.

— Öyle görünüyor.

— Ama öte yandan Clavie'nin ve ardından gelenlerin anlatıları, koşut halde olmak yerine dizi halinde kurgulanacaktır ve Clavie'nin (ya da Jessie'nin) adı zamanlar zincirinde bu olgu dolayısıyla unutulmayla karşı karşıya bulunacaktır, yine de anlatısı, anonim biçimde de olsa, kendisininkinden hareketle kurgulanan anlatılar dizisine itki vermeyi (*impulser*) kesmeyecek ve Clavie (ya da Jessie) bütün üzerinde daha az iktidara sahip olmayacaktır. İki tür kurgu arasındaki fark bana ihmal edilebilir görünüyor.

— Bu fark çok büyük ve incelikten uzak olanlar için algılanması mümkün değil. Bu, güç ile iktidar, paganizm ve dindarlık arasında var olan farktır. Koşut halde düzenlemede, eğer ad kaybolmuyorsa, söylenenden söylenene olduğu gibi tekrarlandığı içindir; anlatıların her birinin işlevi göndergenin (*référent*) adını yeniden söylemek ve, örneğin Sollie konuşurken tıpkı Dessie'nin adının ihmal edilmesi gibi, aracılık edenin adını ihmal etmek olacaktır. Ne söylerlerse söylesinler, tüm anlatıların Clavie-Jessie'nin anlatısıyla ilişkilenmesi

gerekecektir, ve eğer isimlerini bağıra bağıra söylerlerse, aralarındaki en büyük uyumsuzluk (*disparité*) kabul edildiği için yeterince ilişkileneceklerdir. Anlatılara bırakılan bu iz ortadan kaybolur ya da en azından, kurgu dizi halinde olduğu zaman, bu iz illâ ki olduğu yerde kalmaz. Dahası: bu son durumda, anlatıların devinimini, önerdiğiniz gibi, adlandırılabilir bir başlangıç itkisine, Jessie anlatısınınkine, yüklemek için hiçbir neden yoktur. Zira bu yüklemleme de, kuşkusuz geçmiş olan, ama edimsel olarak anlatılması gereken bir anlatıyı referans alan edimsel bir anlatıdır yalnızca. Göndermelerin yapmacıklığına eklenmiş seri, kökenlerin aşırı hak iddiasını durmaksızın boşaltır. Bu onun kendine has pagan dinsizliğidir. Ama koşut olarak kurguda, sonraki tüm anlatıların başlangıçtaki ada ya adlara yinelemeli geri dönüşü dindarlığı harekete geçirir iktidarın ise ısrarını [harekete geçirir].

— Bu nasıl olur?

— 68 olayları sırasında Fransa'da bir isim yapmış olmaktan sıkıntı duyan fizikçi bir arkadaşıma şu so-

ruyu sormuştum: gezegenler neden sistemlere yol açar? Yanıtı şuydu: ilkin, asla neden diye sorulmaz ve sonra, eğer akla bir yorum getirirsek, başvurulması gereken, düzen ilişkilerinin etkililiğidir. Bu cevap aşağı yukarı, kendisine neden ve nasıl ses dizilerinin uyum ve kompozisyon kurallarına göre dizildiğini sorduğum müzisyen bir arkadaşın cevabına benziyor. Diyelim ki eğer anlatının sekansları, tıpkı parçacıkların cisim ve seslerin melodi olarak düzenlenmesi gibi, koşut olarak düzenleniyorsa, bunun sebebi cisimciklerin özelliklerinin, ses skalalarının derecelerinin ya da özel isimlerin unutulmaya izin vermemesidir.

— Bu bir günah mı? Bu sözcüğü anlamıyorum. Bu daha ziyade zaman meselesi: tıpkı bir dalganın (*onde*) denizin yüzeyini dövmesi ve onu dalgalar (*vagues*) halinde unutuluşa yollaması gibi maddi, sessel ya da anlatısal öğeleri döven zamanı mı tercih edersiniz, yoksa bir şeyin kendine rağmen ayakta kalmasını mı istersiniz? Hatırlansın ve asla unutulmasın diye mi bir hikâye anlatırsınız yoksa bir şey geçip gitsin diye mi? Geçmişin

hatırlanmasına/öykülenmesine ilişkin (*anamnésique*) teleoloji mi, yoksa ereksiz ereksellik mi?

— Clavie her halükârda Jessie'nin unutulmamasını ister.

— Ne de bizzat kendisinin unutulmasını ister. Ama sanırım isim-sizler, halklar, çocuklar hikâyeleri severler -onlarla şarkı söyler dans ederler, bilirsiniz- çünkü bu hikâyeler, zamanın unutturucu gücü için sevildiği dilsel biçimdirler. İşte bu yüzden özneler olarak kurulmazlar ve hikâyelerin sözde derslerini pek akılda tutmazlar: kültürler dizi halinde kurgulanmış anlatılardan oluşur. Buna karşın teorik söylemlerin içgücü/esnekliği (*ressort*), İyi'yi, Tanrı'yı, Varlık'ı, Emek'i, Bilinçdışı'nı, Zaman'ı unutmayı kesmek gerektiği motifinden (*motif*) gelir. Unutuşa karşı mücadele etmek gerektiği, en azından klasik teorinin temel bir ilkesidir; bu yüzden bunu öte-anlatı olarak da adlandırabildik: anlatıların belleği üstüne anlatı. Ama bu öte-anlatının yine de bir şeyleri unutması gerekir, ki bir anlatı olsun. Bu onun zamana ödediği vergidir.

— Hâlâ Clavie kurgunuzun Clavel & Cie meselesinde kapitalist iktidarın müdahalesini (*ingérence*) anlamakta bana nasıl yardım edebileceğini kavrayamıyorum.

— Bu bir müdahale değil: grubun anlatıları koşut olarak kurgulanmaya eğilim gösterdiği için, bu anlatılar sermayeleşmiştir.

— Bu nasıl olmuştur?

— Keyfî bir örnek alın. Clavie bir kitap yazar, Gluckie bir kitap, Jardrie bir kitap, Benie bir kitap.

— Gayet olağan.

— Levie bunların hepsini yayınlar.

— Tanrım, bu bir koleksiyon dediğimiz şey.

— Öyle, ama bu ayrıca koşutluk oluşturmanın (*mise en parallèle*) küçük bir başlangıcı.

— Burada başlangıç anlatısının işlevini yaratan şeyin ne olduğunu anlamıyorum.

— Haklısınız. Koşutluk oluşturma bu durumda, sonraki anlatıların anlatılanı/öyküsü haline gelen ilk anlatıcının adının damgalanması ile işlemez, ama

aracın/vasıtanın adını (*véhicule*) mühürleyerek işler. Bir kitaptan diğerine yinelenen (*récurrent*) odur.

— Öyle olsun, ama bunun ne önemi var ki?

— Bu, anlatısal araçlar ("dayanaklar") [*véhicules narratifs (les "supports")*] arasındaki çekişmede (*compétition*) çok önemlidir, ama bunu bırakalım. Şimdilik farz edin ki Clavie, söylediğimiz anlamda, Jardrie'nin kitabının, Jardrie Gluckie'ninkinin, Benie Clavie'ninkinin ve Gluckie de Benie'ninkinin ilk okuyucusu olsun.

— İlk okuyucular dediğinizde, adı ilk belirtilenlerden her birinin sırasıyla adı ikinci belirtilenlerden her birinden, sonraki okuyucuların ilk okuyuculara yönlendirileceği biçimde söz edeceğini mi kastediyorsunuz?

— Doğru. İlk okuyucuların diğerlerine söz konusu kitaplardakileri sözel olarak anlatmakla yetinmeyip, onların da bu kitapları yayınladığım ekleyin.

— Bunu nasıl yapıyorlar?

— Levie bunu üstüne alır, bunu yapabilir.

— Kendinize tüm kolaylıkları sağlıyorsunuz.

— Ben değil; bu noktada ben betimliyorum. Şimdilik söylenenlerin (*des on-dit*) şu şekilde dağıldığı ikinci bir tur hayal edin: Clavie'nin kitabını yorumlayan Gluckie'dir, Clavie Gluckie'ninkini, Benie Jardrie'ninkini ve Jardrie Benie'ninkini. Ne olacağını düşünüyorsunuz?

— Güldürecektir.

— İyi iş, güldürmek sattırır ve öyleyse bu da okutacaktır.

— Tam olarak neyi okumak?

— Bıktırmamak için kısaltıyorum, ama, faktöriyel 4'ten daha az sayıdaki, izin verilen bileşimleri doyurarak ve bundan başka, makalelerden her birinin yalnızca ilişkili olduğu kitaba değil de en azından bir başka makaleye göndermede bulunduğunu varsayarak, bir okuyucunun, şansına bu şekilde bileşmiş herhangi bir dizinin herhangi bir terimine denk geldiğini kolayca görürsünüz. Doğrusunu söylemek gerekirse, dört terimli mevcut kurguda koşutluk oluşturma (*la mise en*

parallèle), ikinci dizinin yayımından itibaren yapılmış olacaktır.

— Nasıl yani?

— Kitapların yazarlarının adları ilk okuyucuların ya da makale yazarlarınınki ile aynıdır. Yazarlardan her biri diğer yazarların bir okuyucusudur ve okuyucuların her biri diğer okuyucular tarafından okunmuş bir yazardır. İlk sıradan her anlatıcı (*narrateur*) ikinci sıradan bir anlatılan/öyküdür (*narré*), aynı zamanda da ilk sıradan her anlatılan kişi (*narrataire*) (ilk okuyucu) ikinci sıradan bir anlatıcıdır. Anlatıcılar kümesi (yazarlar) ve anlatılan kişiler kümesi (ilk okuyucular) aynıdır ve bu özdeşlik anlatılan şeyler kümesini oluşturur. Görüyorsunuz ki öz- (*auto-*) etkisi diye adlandıracağım etki burada ilk kurgumda olduğundan daha kuvvetlidir; ki bu kurguda bir tek başlangıç anlatısına yani Clavie-Jessi anlatısına başvuruluyordu ve, Clavie'nin kendisini kapsamayan ve onun ilk okuyucuları, yani Dessie'ler tarafından oluşturulan alıcı (*destinataire*) kümesi, birliği-

ni yalnızca bu kümenin anlatıcılarının anlattığı anlatının kahramanının adına borçluydu. Birleştirici ad yalnız anlatılan [öykü] makamında yer alıyordu. Pek çok başlangıç anlatısı olan mevcut kurgumuzda ise, birleştirici dört ad vardır ve eğer bunlar hatırlama ve geri-dönüş/getiri (*revenu*) dindarca hizmetini yerine getirebiliyorlarsa, bunun nedeni hepsinin üç anlatısal makamda, ama ikişer ikişer (Ne/Na, Ne/Né, Na/Né) sıra değiştirmesidir, fakat aynı ismin asla her seride aynı yerde bulunmaması şartıyla.

— Bu koşulun nedeni nedir?

— Faktöriyele ilişkin sıra değişimlerinin/permütasyonların (*permutations*) genişlemesini sınırlayan bu koşuldur: her koşut seri, bir adın aynı konumu işgal ettiği ilkinden dışta bırakılır, çünkü Benie'nin Benie'nin anlatılan kişisi olması ve Benie'nin ona ilk anlatıcı olarak öyküleDiği şeyi öykülemeye başlaması uygun değildir.

— Edep (*décence*) bu sistemlerin bir özelliği mi?

— Güldürmeyin, böyle olmadığını biliyorsunuz. Ama eğer öz- etkisi, anlatıcının, anlatılan [kişinin], anlatılan [şeyin] doğrudan adsal özdeşliğine/kimliğine daraltılsaydı, kendimizi farklı bir varsayım içinde bulurduk, yani gizli bir öz yaşam öyküsü (*autobiographie*) varsayımı içinde. Bu ise pek kapitalist olmayan bir pragmatiktir.

— Dördül kurguda böyle olan nedir?

— Kamusal öz yaşam öyküsü. Sermayenin alıcısı kimdir? Yatırım yapan sermayedardır. Peki kitabmki? Onu yazan yazar. Onu muhatabı/alıcısı kimdir? Yararlanan sermayedar, okunan yazardır. İkisinin ilişkileri nelerdir? Aynı addır.

— Yani öz yaşam öyküsü?

— Hayır, kapitalizmde en azından iki ticari mal olması gerekir: X'in Y'den satın aldığı ve Y'nin X'ten satın aldığı. X ve Y hem satıcı hem de alıcıdır. Aynı şekilde iki ticari-anlatı olması gerekir, biri kitaptır, ikincisi onun yorumudur. Ve iki farklı ad vardır, biri yazarın, diğeri okurun.

— O halde hem makaleyi yazan kişinin hem de kitabı yazan kişinin her ikisi de, iki ticari malın değiş tokuşuna yatırım yaparak ve bundan kâr sağlayarak hem anlatıcı hem de anlatılan [kişi] olan iki başlı bu sermayedardır.

— Kesinlikle. Ticari mallara gelince, söylemiş olduğumuz gibi, ticarette olduğu gibi, bunların benzersiz doğasının bir önemi yoktur. Sahip oldukları önem bunların değiş tokuş edilebilmesinden ileri gelir. Sonuçta nasıl ki bunlar, sermayede, yalnızca onun "dışsal" bir biçimi iseler, aynı şekilde anlatılar da burada yalnızca anlatısal yeniden üretimin "dışsal" biçimleridir.

— Peki, Levie bu işin neresinde?

— O parasal sermaye: yazara bir kitap yayınlama imkânını sağlıyor, kitabın okuyucusuna da yorumunu yayınlama imkânını, onları birbirleriyle pazarlık yapma durumuna getiriyor, yani birinin diğeri tarafından okunmasını sağlayarak ikisinin de okunmasının ve birinin diğeri için yazmasını sağlayarak ikisinin de yazmasının koşulunu hazırlıyor.

— Peki ya artı-değer?

— Durun, bu çok kaba bir soru; ilerlemiş anlatılama (*narration*) olarak kabul edilen sermayenin ya da geri gelen sermaye olarak kabul edilen anlatının zamanı sorusu.

— Ama eğretilemeniz (*métaphore*) tam olarak hangi yönde ilerliyor? Anlatımsal/öyküsel (*narratique*) olan kapitalizm mi, yoksa tersi mi?

— Nasıl isterseniz, işte bu yüzden bu bir eğretileme değil, koşut.... hale getirilen iki küçük hikâye (*histoires*).

— Sonuç itibarıyla Cie Clavel'de eleştirdiğiniz nedir? Teorik anlatılarını ticarileştirmiş olması mı?

— Piyasaya sürmelerinde iktidarı tekrar etmeleri, halbuki Cie Clavel teorik anlatılarını iktidarı kınamaya adar.

— Ona karşı mı çıkıyorsunuz?

— Evet, tıpkı La Boétie'nin Bir'e karşı çıktığı gibi, şu hariç ki onların Bir'i anlambilimsel olarak büyük, ama pragmatik olarak küçük. Onlar hakkında,

mutadis mutandis[19], diyeceğim şu ki bir zamanların çok aklı başında arkadaşları, köylülerin kralın vergi toplayıcılarının 1548'de; yani, Butor'a inanılacak olursa, Montaigne'in kendisininkilerin ana ve gizli konusu yaptığı hikâyeyi La Boétie'nin anlatmaya başlamasından az önce, bu taşraya gelişine misilleme yaptıkları (*riposter*) Guyenne başkaldırısı konusunda yazar. Ayaklanan köylüler, bir-sizler (*les sans-un*) krallık vergisi olan bu "eski köye yeni adeti"[20] istemiyorlardı ve bu sadece paranın dolaşımı üzerine kendi fikirleri olduğundan değil ama hikâyelerin kurgusu üzerine fikirleri olduğundandı. Dillerinin, kulaklarının ve bedenlerinin, bu üç anlatısal makamın, kendi kültürlerinde böyle olduğundan, sonsuz diziler halinde kurgulanmaya özgü kalmasını ve bir isme gelir yapılmasıyla ilgisi olmamasını istiyorlardı. Köylüler: pagandırlar; ve bu biziz. Cie Clavel'deki adamlarınızın arkasında olan, teorik söylemlerin vergi-memurudur, para yerine geçen anlatıdır.

---

[19] Gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra. (ç.n.)

[20] Nouvelleté: Bir varise karşı girişilen eylem, yenilik olarak görülen bir miras sahibi karşısında teşebbüste bulunma (ç.n.).

— Ama kendilerini ayrı görüşteki ayaklanmacılar olarak gösteriyorlar, adil/doğru (*juste*) davaları destekliyorlar.

— Luther, burjuvalarla ve prenslerle yemek yiyen bir asiydi (*dissident*) ama onlara köylüleri sattı. Sizin insanlarınız medyanın masasında çok fazla yemek yiyorlar. Yine tavırlara daha fazla dikkat edin, anlamlanma-lara (*significations*) daha az. İktidarın korkunçluklarına karşı geliştirdiğiniz itiraz anlatıları, anlatısal pragmatiğin nüktesidir/mizahıdır, onları iktidarın ağları sayesinde yayar. Bunların boyutları (*taille*) küçük olabilir, ama büyüklerle türdeştirler.

— Ama iktidarlarda, totaliter olanla kapitalisti ayırt ediyordunuz. Yeni adamlarınızı tuzağa düşüren iktidarı neden sermayenin tarafında sayıyorsunuz?

— Kapitalizm dolaşımına izin verdiği anlatıların içeriklerine hemen hemen kayıtsızdır, pragmatiklerinin biçimine ise kayıtsız kalmaz. Para-anlatısı onun kanonik anlatısıdır, çünkü iki özelliği bir araya getirir: önemli önemsiz istediğimiz her şeyi anlatabileceğimi-

zi, ama anlatıların kazancının yazarlarına geri dönmesi gerektiği anlatır. Eğer onu iktidarların buyurduğu anlatılarla karşılaştırırsanız ilk özellik (*trait*) dinsizlikten kaynaklanır.

— Ama ikincisi gayet iktidardan.

— Evet, ama bakın nasıl. Para-anlatısı bir ilk anlatıcı varsayar, bir yazar, bir işadamı, bir özne. Bunun anlattığı hikâyenin kimseye dayanmadığını anlatır. Onu dinleyen ve uygulayanlar onda hiçbir şey değiştirmez (kendi kendine olmadık masallar uydurur), onlar senaryonun izleyici-oyuncularıdır ama yalnız ilk anlatıcı bu hikâyeden sorumludur. O derece ki, sözde/güya, argümanını kullandıkları için ona ücret ödemelerinin hakkaniyetli olduğuna hükmedilir.

— Sözde/Güya?

— Anlatılar eskimezdir.

— Üretim söz konusu olduğunda hangi ücreti düşündüğünüzü anlıyorum. Peki ya anlatılama (*narration*) söz konusuysa?

— Anlatısal ücreti ödemek için, tıpkı diğer tüm

ücretler gibi, anlatısal yetinizin bir parçasını ilk diye bilinen anlatıcıya verirsiniz. Siz kendinizi anlatılamadan (*narration*) yoksun bulursunuz, oysaki o, anlatının efendisi ve sahibi gibi görünür. Sizden senaryoyu tekrar etmenizi talep etmezler, bunu dikkate alın, öğrenmenizi ve özenle uygulamanızı talep ederler. İlk anlatıcısı olarak yerine getirdiği anlatının geri dönüşü ve anlatısal kuşaklar boyunca yinelenmesi, ancak sizin anlatıların hayal gücünden dışlanmanız pahasına meydana gelebilir.

— Betimlemenizin, anlatılamaya serbest diziler halinde örgütlenmeyi yasaklayan "ilk okur" denen işleticisiyle (*operateur*) birlikte, Clavie aygıtına (*dispositif*) nasıl uygulandığını gayet iyi anlıyorum. Ancak totaliter Parti-devletlerin dayattığı pragmatikten [ilk okur denen işleticinin] hangi bakımdan ayrıldığını göremiyorum.

— Parti-devletler size, vatandaş veya militan olmak sıfatıyla, üç anlatısal görevi (*poste*) işgal etmenizi buyurur. Siyasi anlatının anlatılan kişisisiniz, bu anlatı sizi hedeflemiştir: halk için yönetilir (*on gouverne pour le*

peuple). Onun anlatılan şeyisinizdir, onu uygularsınız: bu halkın yönetimidir (*c'est le gouvernement du peuple*). Ama ayrıca onun temel anlatıcısı da sizsiniz: halk, halk tarafından yönetilir (*le peuple est gouverné par le peuple*). Aslında anlatıcı olarak bütün vatandaşlığa veya üye sıfatına (*qualité de membre*) aday olanlara, yani çocuklara, katılma seviyesindeki stajyerlere, suçlulara anlatmakta "özgür" bırakıldığınız tek anlatı budur. Bu anlatıyı çocuklar yetişkin yaşa geldiklerinde, stajyerler tam bir siyasi bilince kavuştuklarında ya da suçlular tam anlamıyla pişman olduklarında, tekrar anlatacaklardır. Sermayenin iktidarı, size söylediğim gibi, bu tekrar anlatmayı dışlar çünkü anlatılan [kişi]-anlatılan [şey] konumlarından anlatıcı konumuna geçmeyi dışlar; bu anlatıcı konumunu ikiyüzlü olmaksızın kendisine saklar.

— Öyleyse kapitalizmde bir adanmışlık (*dévotion*) var, anlatıların girişimcisine özel kültü adıyor.

— Bu açık. Ancak anlatıcıya bağışladığı bu aşırı imtiyazın sizi aldatmamasına dikkat edin. Bu yalın

değildir, ikilidir ve hatta çelişkilidir. Öncelikle bu bir geri-dönüşün ayrıcalığıdır; anlatıcı, isminin sonraki anlatıcıların anlatılarında tekrar edilmesinin ona sağladığı otoriteye sahiptir, tıpkı Clavie anlatısının ilk alıcılarının durumunda görmüş olduğumuz gibi. Ama otoritesi ayrıca yazarı olarak geçtiği ve diğerlerinin öğrendiği ve uyguladığı anlatıyı ilk ve özerk şekilde canlandırmasının anlatılmasından da gelir. O yalnızca bir anlatım devresinin kıvrım/düğüm noktası değil, bunu çalıştıran ilk devindirici olarak da bilinir.

— Böyle bir şey yoktur. Hikâyeler, onları harekete geçiren anlatma ediminin öznel bir yetisinin ürünleri değildir. Hikâyeler kendi kendilerini anlatırlar, onlar ilkesel olarak hareket halindedirler ve anlatıcıları da hikâyelerin iletici bağlarından (*valences conductrices*) biridir.

— Bin defa haklısınız. Ama yazarın yaratıcılığına duyulan inanç koşut kurgu sayesinde sağlamlık kazanabilir. Anlatıdan yarar sağlayan için duyulan bağlılık/hayranlık (*devotion*) kendi girişkenliğine tapınmaya

dönüşür. Bu, öz- (*auto-*) etkisinin bir yönüdür. Ve eğer yeni bir hikâye, farklı bir ürün icat etme havasında değilseniz, bir anlatı girişimcisi olmayacağınız gerçektir. Bu özellik, tam aksine, totaliter anlatının sahte anlatıcılarından istenilebilir değildir. İşte bu yüzden totaliter anlatı olumlu rekabeti kırar ve anlatısal gücü, uyutarak veya, eğer direniyorsa, onu sürgün cezasına çarptırarak alaya alır. Sermayenin kanonik anlatısı için tam tersi geçerlidir: bu anlatı, bir yandan gelir ilkesine sadık kalırken, öte yandan bir anlatının anlatıcı için; anlattığı, yani anlatılan şey/öyküden (*narré*) dolayı bir kazanç fırsatı olmadığını, ama bu öykü o sıra dolaşımda olan anlatıların taşıdığı başka öykülerden farklılaştığı ölçüde bir kazanç fırsatı olduğunu anlatır. Görüyorsunuz, anlatılan [kişi] konumuna bahşedilen ayrıcalık nasıl da ikiye bölünüyor: bu ayrıcalık yalnızca anlatıların elden ele dolaşmasından (*circuits*) yarar sağlayanının değil, bunların dolaşımını başlatanın da ayrıcalığıdır.

— Tahmin edebiliyorum ancak bu dediğinizin

seri veya koşut iki kurguya (*montage*) karşı çıkışınızla olan bağını açık seçik biçimde anlamıyorum.

— Seri kurguda, anlatıcıların isimleri bir anlatısal nesilden (*génération narrative*) diğerine bulanıklaşır; ve aynı zamanda, yer/sıra değiştiren (*permuter*) anlatılan şeylerin (*narré*) isimleri de [bulanıklaşır].

— Evet, siz bir seriye ancak; sizin anlatınızın (*récit*) -her ne kadar şimdiki anlatılan şey/öykü (*narré*) hemen bir önceki anlatıcınız tarafından anlatılsa bile- onun hakkında, onun size yaptığı anlatıda söylenmemiş bir şeyler söylemesi koşuluyla girebilirsiniz.

— Kesinlikle ve bunun nedeni de onun isminin yukarıdaki basamaktaki anlatıda anlatıcının ismi, aşağıdaki basamaktaki anlatıda ise anlatılan şeyin/öykünün ismi olmuş olmasıdır.

— Ama Clavie & Cie yapıntısında (*fiction*) ilk okurların anlatılarının birbirinden farklı olabile-

ceklerini ve bunun önemsiz olduğunu siz söylememiş miydiniz? Oysaki onlar koşuttular, seri değil.

— Şimdi de, o zaman öyle olmaları gerektiğini ve bunun önemsiz olmadığını söyleyeceğim. Bu değişkeler gerçekten de totaliter değil kapitalist bir aygıt (*dispositif*) içinde olduğumuzun işaretidir. Ve anlatıların farklı olmaları koşut bir şekilde kurgulanmalarını engellemez, bu hatta sistemdeki tipik-çözümdür (*solution-type*). Anlatılan şeylerinin ortak bir özel isme (Clavie) sahip olması yeter, bu geri-dönüş (*revenu*) işlevidir; ve de anlatıcılarının (ilk okurların) bundan sırayla kendi isimleriyle söz etmeleri (yeterlidir), bu da öncelik/girişim (*initiative*) işlevidir. Bu iki koşul, iki anlatısal nesle dile getirmenin (*énonciation*) sözde öznesinin çifte ayrıcalığını dağıtır. Ve birbirlerinden farklı olduklarından, işi serilerin özgürlüğüne bırakan anlatısal parçaların yine de nasıl paralel şekilde kurgulandığını görüyorsunuz.

— Peki, buna karşıt olarak neyiniz var?

— İki eğitim (*instructions*): anlatıların serileşti-

rilmesi, isimlerin unutulması. Ve bu unutma, geç Roma kültlerinde ve yüzyılımızın büyük siyasi çalkantılarında olduğu gibi aşırı bolluktan ziyade anonimlik arayışı nedeniyle ortaya çıkıyor.

— Hem sağın hem solun anlatılarına bu şekilde mi sataşmayı düşünüyorsunuz?

— Evet, anlatısal pragmatiklerine sırayla misillemede bulunmak. Birini ihmal ederek diğerine gereğince saldıramayız, bu sakat bir strateji olur.

— Geçerli ve tam bir strateji mi istiyorsunuz?

— Öylesi yok ki. En geçerli olanı en ihtiyatlı olanıdır, ve ihtiyatlılık rastlantısaldır. Bilirsiniz, cepheler devamlı değildir. On beş yıl önce hemşerilerinizden biri bana diyordu ki, kendisi o aynı yıl boyunca bir kasabanın küçük fabrikasında bir C.G.T.[21] bölümü kurmaya katkıda bulunmuş ve eleştiriyle ve girişimleriyle, komşu şehirdeki büyük işletmede bulunan bu aynı sendikanın örgütünü (*appareil*) sarsmış. Ve burada, Cezayir savaşı boyunca, bir yandan bağımsızlıktan sonra kuracağı as-

[21] *Confédération générale du travail*: Genel Emek Federasyou (ç.n.).

keri-bürokratik iktidarı çözümleyip eleştirirken öte yandan F.L.N.'in[22] valizlerini taşıyabildiklerini[23] siz benden daha iyi biliyorsunuz. Tüm bunlar, ancak evrensel anlatıya inanırsanız tutarsızdır. Ancak bu anlatı, kültürler için olduğu gibi tarihler/hikâyeler ve politikalar için de geçerli, tüm bu hikâye ve politikalar kendi kendilerine gönderimde bulunurlar ve her biri kendi düşmanlarını belirler. Fırsat bulunursa çabalar ve etkiler toplanabilir ya da hatta birleştirebilir, özel/tikel anlatılar ve uygulamaları harmanlanabilir, ama onları sürekli olarak bütünleştirmek (*totaliser*), pagan bir şey olan gerçekçiliğe ters olur.

— Bu, fırsatçılığa/oportünizme bir övgü.

— Efendisizlerin efendisi, silahsızların silahı ve zayıfların kuvveti fırsata, amin. Fırsat yalnızca; kurulmuş ve güçlü anlatısal aygıtlar ile onları bir an şaşkına çeviren tuhaf, minör/küçük bir hikâyeciğin müdahalesi

[22] *Front de Libération Nationale*: Cezayir'de 1954'te Fransa'dan Cezayir'in bağımsızlığını talep etmek için kurulmuştur (ç.n.)

[23] Cezayir savaşında, F.L.N'ne için mesaj taşımak, sınırdan para çantaları ya da yandaş geçirmek anlamında kullanılan bir deyim. (ç.n.)

arasındaki çağdaş ve beklenmedik bir bağdır. Dolayısıyla bazen Devlet'i hırpalayın, ama bazen de sermayeyi. İkisini de kendi pragmatikleriyle. Ve olabilirse birbirleriyle.

— Peki nasıl?

— Siz de iyi bilirsiniz: kanunları ve kurumları işadamlarının suiistimallerine karşı kullanırız, belli bir mahalle komitesinde, belli bir atölye çekişmesinde, belli bir ekolojik kampanyada. Ve Devlet'in suistimalci bir tekeline karşı çıkmanın söz konusu olduğu her seferinde, tersi kuvvetten, yani kapitalizm tarafından tamnan girişim izninden yararlanırız,: koşut radyolar, normların dışında eğitimler icat ederiz (tıpkı sevgili Vincennes şehrinizde olduğu gibi), asker veya fahişe sendikaları deneriz...

— Sadece geçici başarılar elde edersiniz.

— Tersi, arzu edilir değildir. Zaman istemek gerekir.

— Korkmayacaklardır.

— Kendilerine güven duymaları ve bizimle alay etmeleri tercih edilir. Savaş oyunları/kurnazlıkları

(*stratagèmes*) sadece bu pahaya işler.

— Bir şey daha: anlatımsal (*narratique*) olana bu olağanüstü alanı tanımış olmanız neden?

— Bizler sosyal bağ sorusunun sorulduğu toplumlarda yaşıyoruz; iktidarlarınki bunun sadece bir yönü. Oysa bu soruya bir yanıt vermeden önce bile görebilirsiniz ki, yanıt vererek varsayarsınız bu bağı. Gerçekten de bir soru sizin için nedir? Sizin alıcısı olduğunuz soru niteliğindeki bir tümcedir (*énonce*). Peki ya bu tümce? Sizin tarafınızdan sonuna kadar takip edilmeyi bekleyen bir anlatı. Sosyal bağ sorusuna cevap vermeye kalkarak, veya onu sadece tekrar ele alarak, tamamlanmamış anlatıyı takip edersiniz, veya tamamlanmamışlığını. Ve bunu yaparak, söz konusu olan bu bağı gerçekleştirirsiniz (*effectuer*).

— Dinsizliğinizi biraz anlıyorum. Peki ya adaletiniz?

— Bir formülün veya kanonik bir yasanın içine sığamaz o. O bir bakış açısıdır.

— Hangi bakış açısı?

— Anlatısal tekelleri yıkın, (partilere) özel temalarmış gibi yıkın onları ve (partilerin ve pazarların) özel pragmatikleriymiş gibi yıkın. Anlatıcıdan kendine tanıdığı ayrıcalığı geri alın. Daha azı olmaksızın, anlatılan kişi tarafında, dinlemede ve ayrıca anlatılan şey tarafında, uygulamada, güç olarak ne varsa değerlendirin (ve bırakın budalalar böylece köleliğin övgüsünü yaptığınızı sansın).

— O halde bu öz-yönetim (*autogestion*) değil midir?

— Kesinlikle değildir. Bu azamileş[tiril]miş özetkisidir, totaliter iktidarın her bedene aşılanmış kurgusudur (*montage*) ve sermayenin kanonik anlatı olarak kabul edilen öte-anlatısıdır. Daha çok öte-anlatıların, kuramların ve öğretilerin (*doctrin*), özellikle de siyasi öğretilerin anlatılara girmesi için mücadele verin. Entelijansiyanın işlevi doğruyu söylemek ve dünyayı kurtarmak değil, hikâyeler oynama, dinleme ve anlatma gü-

cünü istemek olsun. Bu güç öylesine ortak ki halkların bunu misilleme yapmaksızın bırakması olanaksız. Eğer size bir otorite gerekiyorsa, sadece bu güç o otoriteye sahip. Adalet, bu otoriteyi istemektir.

Deleuze ve Guattari ile birlikte arzu felsefelerinin en önde gelen temsilcisi Lyotard'ın bu kitabı düşünürün başyapıtları "Libidinal Ekonomi" ile "Anlaşmazlık" arasında bir geçiş dönemini ortaya koyar. Dilsel çözümlemenin özgün bir uygulamasının yönettiği felsefi diyalog biçimindeki metinde Lyotard hem kapitalist anlatı rejiminin hem de toplumcu esinli söylemlerin bir çeşit yapısökümünü sunmaktadır. Lyotard'ın felsefi saldırısının hedefi, her türden dogmatik söz alış ve iktidar dayanışmasıdır. Lyotard'ın "pagan"dan anladığı ise, tam da bu dogmatizme ve iktidara bağlı olmayan ve ona direnen, tektanrıcılık modeline göre biçimlenmiş her çeşit "tekçiliğin" karşısında duran söyleme tarzlarıdır.

A.S.

ISBN 605-88256-2-8

9 786058 825628

12 TL